

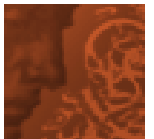
La Memòria de la Guerra a Lleida

Antonio Sánchez Carcelén (Universitat de Lleida)

Introducció

Hi ha dates que han aconseguit un pes indubtable en l'imaginari col·lectiu, com succeeix amb la de 1789, l'any que va esclatar la Revolució francesa. En el cas espanyol la rèplica ha estat la de 1808, amb la invasió napoleònica, la ruptura de l'organització de l'Estat, la resistència de la població a la dominació francesa i l'inici del procés que va acabar amb la independència de la majoria de territoris americans. Per tant, la Guerra del Francès fou decisiva a la Península Ibèrica, pels canvis polítics, socials i ideològics que s'hi varen donar, que es manifestaren en la crisi de l'Antic Règim i el pas previ a l'establiment d'un règim liberal, si bé aquest darrer restaria discutit en la seva formulació i, al capdavant, els resultats polítics i socials romandrien ben lluny de satisfer les aspiracions dels ciutadans i, fins i tot, de les expectatives dels liberals més convençuts.¹

En l'imaginari català ocupa un referent molt important, encara que desigual, el conflicte conegut, avui dia, com a Guerra del Francès. És considera que aquesta guerra esdevingué l'inici de la caiguda de l'Antic Règim, i és l'entrada d'Espanya, i com no, de Catalunya a l'era contemporània. No fou una lluita exclusiva del regne d'Espanya contra un invasor francès, també l'hem de considerar dins d'un context mundial i, d'aquesta manera, s'ha d'inscriure com un episodi més del conflicte generat per la Revolució Francesa, amb la reacció de les monarquies absolutistes europees, i, a més a més, coexisteix amb l'etern conflicte pel control de les colònies i els seu comerç, entre la Gran Bretanya, França i Espanya, que originaren guerres declarades i d'altres encobertes en temps de pau. Curiosament, aquest conflicte polièdric ha estat denominat de diverses maneres pels països implicats; els francesos la recorden com "La Guerre d'Espagne", els britànics com "Peninsular War", els espanyols com a "Guerra de la Independencia" i els catalans "Guerra del Francès". Com podem veure, a Espanya i a Catalunya aquesta guerra no sempre ha rebut el mateix nom. A la història de Lleida hi ha pocs períodes històrics tan rics en esdeveniments com els anys que van de 1808 a 1814. Per a Josep Lladonosa "amb la invasió napoleònica comença la història de la Lleida contemporània".²

43

2. Els esdeveniments més importants de la Guerra del Francès a Lleida

2.1. La insurrecció lleidatana: La formació de la Junta de govern i defensa (1808)

Fou a Lleida, precisament, on es va produir el primer alçament governamental català contra els ocupants francesos al desautoritzar la proclama de la Suprema Junta de Govern donada a Madrid el 6 de maig de 1808, dirigida a evitar en tot el regne que s'alterés l'ordre públic, que no es trenqués l'aliança d'Espanya amb França i que no es

¹ D.D.A.A.; *Història de Lleida*, volum VII, Segle XIX. Lleida, Editorial Pagès, 2003, p. 251.

² LLADONOSA I PUJOL, J.: *Història de Lleida*, Tàrraga, 1972-74, p. 677.

maltractés als militars ni cap individu francès³ i l'edicta del 14 de maig de 1808 del Capità de Catalunya, el Comte d'Ezpeleta, en el qual recomanava a totes les autoritats del Principat tranquil·litat i que, sobretot, fessin arribar al conjunt de la població que els francesos eren els nostres aliats i no uns enemics.⁴

Poc després, el 25 de maig, arribà a la ciutat la còpia de la renúncia feta a Baiona per Ferran VII a la Corona espanyola i, tot plegat va propiciar la rebel·lió de Lleida, potenciada per les prediques dels frares franciscans, els quals van convèncer a la població per mantenir una postura contrària i adversa vers els francesos.⁵ Fruit d'aquest clima antifrancès, el dia 28 de maig de 1808, la ciutat es revoltava en un moviment popular conegut amb el nom de "sagrament dels lleidatans", en el qual es juramentaven contra els francesos (es jurà odi als gals) i reconeixien Ferran VII com el veritable monarca d'Espanya, a més es van enviar emissaris arreu per tal d'estendre la revolta per tot Catalunya. Va esdevenir l'inici del moviment juntista espanyol. Per tant, la ciutat de Lleida també fou la primera en organitzar-se. Com així ho confirmà el comte de Toreno.⁶

L'aixecament, si es segueix el testimoni de les autoritats religioses lleidatanes, fou espontani i popular: *Desde los primeros momentos en que por un impulso y voz general del pueblo determinó esta ciudad defender Nuestra Sagrada Religión, Rey y Patria del enemigo común que intentaba destruirlas.*⁷ La insurrecció lleidatana aviat va estar canalitzada pels sectors que controlaven el poder local. El bisbe Torres va tenir un paper molt destacat ja que va iniciar una ronda d'entrevistes amb els prohoms més rellevants de la ciutat per tal d'evitar un període possiblement caracteritzat pel buit de poder i l'anarquia.⁸

Tot seguit, a Lleida s'organitzava una Junta de govern i defensa, presidida pel bisbe Jeroni Maria de Torres, i els seus dirigents s'afanyaven en difondre l'acció pel territori i convidaven d'immediat les ciutats de Vic, Manresa, Tarragona i Tortosa.⁹ Torres va ser nomenat president d'una Junta que estava formada per 15 vocals: cinc clergues (un canonge, un magistral, el degà del Capítol catedralici, un capellà de la parròquia de Sant Joan, un beneficiat de Sant Joan i un ardiaca), set prohoms (entre els quals n'hi havia cinc regidors de l'Ajuntament) i tres representants del poble (un sabater, un mestre de cases i un pagès). A més un canonge, Manuel Nerzegaray, va formar part de la Comissió militar. Per tant la Junta es movia entre l'esforç de control del moviment ciutadà per part dels nuclis dirigents tradicionals i un cert eixamplament representatiu que, segurament, no satisfaria totes les aspiracions o interessos de la població, a la vista dels futurs fets.¹⁰

La situació de mobilització general a Lleida, tanmateix, va dur a una ampliació

³ Arxiu Diocesà de Lleida, endavant ADL, Bisbe Torres, Lligall 36, Madrid, 6 de maig de 1808.

⁴ Arxiu Municipal de Lleida, endavant AML, copia de la proclama del 5 de maig de 1808.

⁵ HUGUET MIRÓ, R.: *Efemérides de la Guerra de la Independència en Catalunya*. Lleida, 1915.

⁶ TORENO, Comte de. *Historia del levantamiento, guerra y revolución de España*. Madrid, 1835-1837.

⁷ Arxiu Capitular de Lleida, endavant ACL, cartulari núm. 28, carta del 27 de setembre del 1808.

⁸ LLADONOSA, M.: *Carlins i liberals a Lleida*, Lleida, Pagès editors, 1993. pág.107.

⁹ BLANCH, A.: *Historia de la Guerra de la Independencia en el Antiguo Principado*, Barcelona, 1861, vol. I, p. 72.

¹⁰ D.D.A.A.; *Historia de Lleida*, vòlum VII, Segle XIX. Lleida, Editorial Pagès, 2003, p. 256; REMON, J.: "Lleida i els francesos (1808-1814)". Miscel·lània, Homenatge a Josep Lladonosa, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, pp. 524-525; i DESDEVISES, G.: "La Junte Superiore de Catalogne", Revue Hispanique, n° 22, 1910.

de la junta que donés més veu a membres dels gremis i professionals. Aquesta nova junta, constituïda el dos de juny, que esdevindria corregimental, estava formada per vint-i-nou persones. El bisbe la continuava presidint i s'hi arregleraven sis eclesiàstics més, entre els quals el canonge Vidal, que col·laboraria més tard amb els francesos ocupants, i l'ardiaca del capítol Josep d'Espiga i Gadea que esdevindria un cèlebre clergue liberal.¹¹

Amb la formació d'aquesta Junta local es buscava establir un consens entre els diferents poders fàctics de la ciutat i les distintes òptiques polítiques per intentar d'unir forces davant el perill que suposava l'exèrcit francès en una etapa marcadament patriòtica. Per tant, l'acceptació d'algun dels líders menestrals i intel·lectuals va tenir la clara intenció d'aconseguir el màxim de suport social tant a l'esforç bèl·lic com a la necessitat de control social, així com donar una imatge d'unió.¹²

2.2. Lleida i la Junta Superior del Principat (1808)

La Junta corregimental de Lleida va contribuir decisivament a la formació de la Junta Superior de Catalunya que també es constituí a Lleida, el 18 de juny de 1808. L'aparició de Junes locals i corregimentals arreu de tot el Principat confirma la caiguda de les velles institucions i autoritats, incapaces de fer front a la nova situació. L'atomització del poder en tan gran nombre de juntes constituïa una dificultat seriosa per coordinar els esforços de la guerra en moments tan crítics. El 8 de juny la Junta de Manresa va llançar la idea de crear un organisme superior a nivell de tot Catalunya. Tanmateix, fou Lleida qui va dur a terme aquesta resolució.¹³

El 18 de juny es congregaren al palau episcopal 12 dels diputats nomenats. Sense esperar els altres comissionats quedà constituïda la Junta Suprema del Principat (la seva seu va ser una oficina situada en la casa de la vídua d'Escuder) sota la presidència del bisbe de Lleida Jeroni Maria de Torres. Els vocals presents van ser els següents: J. M. de Torres (president), A. de Gomar (Lleida), G. Morelló (Seu d'Urgell), R. Utgés (Cervera), J. Ibáñez (Tàrragona), M. de Torrens (Manresa), B. d'Olsinellas (Igualada), J. F. De Ferrer, baró de Sabassona (Vic), J. Domingo Martín (Tortosa), J. Guitart (Tàrragona), J. A. Cot (Mataró). Els senyors J. Domingo Martín, J. Guinart i J.A. Cot, a causa de la urgència del temps no tenien la credencial corresponent.¹⁴

La legitimació de l'establiment de la Junta Suprema es va establir a partir de la necessitat que hi havia de mantenir la Religió, el Rei i la Pàtria. Una de les seves primeres mesures era demanar suport econòmic als poderosos, també un préstec a tornar-lo en sis mesos perquè s'havia de pagar a l'exèrcit. Per a la Junta qui ajudés financerament seria molt patriota.¹⁵

La Junta Suprema catalana es proclamà sobirana, exercir tota la seva autoritat sobre les Junes corregimentals, coordinar els esforços bèl·lics arreu del Principat i suplantar així les funcions exercides per les velles institucions i autoritats. A més cal

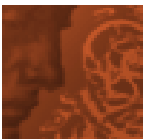
¹¹ Arxiu de la Corona d'Aragó, endavant ACA, lhm. Fol. 3, 22 de juny de 1808; i D.D.A.A.; *Historia de Lleida*, volum VII, Segle XIX. Lleida, Editorial Pagès, 2003, p. 256.

¹² VICENS VIVES, J.: *Moments crucials de Catalunya*, Barcelona, 1982, pp. 277-278.

¹³ D.D.A.A.; *Historia de Lleida*, volum VII, Segle XIX. Lleida, Editorial Pagès, 2003, p. 258; i DESDEVISES DU DEZERT, G.: "La Junte Supérieure de Catalogne", a *Revue Hispanique*, XXIII, París, 1910, p. 22.

¹⁴ ACA, G.I., *Actes Junta Superior de Catalunya*, endavant AJSC, VOL. 1. f. 2r.

¹⁵ ADL, Bisbe Torres, Lligall 36, Suprema Junta de Govern de la Província, Lleida, 14 de juliol de 1808.

destacar que la Junta de Catalunya editaria a Lleida el primer periòdic que coneixem, el “*Diario de la guerra de la ciudad de Lérida*”.¹⁶

2.3. El “motí del femeret” (1809)

A pesar del consens polític i social, i de la unió de les institucions, adquirida a partir de mitjans de l'any 1808 en front de la invasió de l'exèrcit napoleònic, van sorgir paral·lelament amb força moviments opositors que, anteriorment, estaven latents pel dur i autoritari control social del poder local i estatal. En aquests moments hi havia les penúries viscudes i relacionades amb una etapa pre-bèl·lica, plena de misèria en forma de crisi de subsistències i pagament de tributs creixentment feixucs, que actuaven sobre uns grups socials populars que patien la tradicional arbitrarietat i desigualtat de l'Antic Règim. S'hi afegí ara la “por” o el rum-rum que la ciutat anava a ésser víctima de la “traïció”. Tot plegat era susceptible de generar un esclat d'ira popular.¹⁷

A pesar que la Junta prengué precaucions en la ciutat, aquestes no pogueren evitar un moviment revolucionari radical. El motí va originar-se a causa de la irritació popular per la presència de francesos empresonats al castell principal (La Seu Vell), dels quals se sospitava que eren allí, en realitat, per a apoderar-se'n i retornar la ciutat a l'obediència francesa. Una multitud es va dirigir cap el castell a fi d'obtenir que aquests presos fossin executats a més d'uns altres presoners que eren ciutadans notables de la ciutat, però que havien perdut la seva llibertat per ordre de la Junta, alhora que acusaven diverses autoritats i personalitats de consentir aquella conspiració i traïció a la pàtria. Naturalment les pretensions del poble menut no van ser ateses ja que van rebre la negativa de la Junta, la qual va generar un augment de l'escalfament dels ànims.¹⁸

Poc després va prendre la forma de moviment revolucionari radical ja que l'aixecament va comptar amb cada vegada més participació dels sectors més baixos econòmicament de la ciutat, que prengueren la ciutat de l'1 al 3 de gener i s'enfrontaren obertament a l'elit dirigent i a la Junta local. El promotor principal de la revolta va ser l'oficial de l'exèrcit Ramón Gómez que alterà a part de la població amb les seves arengues “patriòtiques”. En les seves prèdiques va acusar a la Junta de tenir mal defensada la plaça davant de l'imminent atac de les forces armades napoleòniques, alhora que va criticar diverses autoritats i personalitats de traïció a la Pàtria, la qual cosa va fer esclatar els ànims i va causar també la irritació popular. Els revoltats no varen aconseguir d'executar a tots els empresonats per l'oposició d'altres oficials i veïns, però en l'aldarull els radicals van assaltar el castell fent-se amb 500 fusells, l'almodí, les carnisseries i assassinaren a alguns reus acusats de col·laborar amb el francès. A més serien assassinats l'oïdor de l'Audiència de Barcelona, Epifani de Fortuny, la seva dona (Melciora Wannosterom), el seu fill Carles de 16 anys, dos advocats de Balaguer, J. Rubies i J. Casals, i, finalment, el noble Teodor de Santgenís, i, finalment, a Josep Ignasi Baiona, col·lector del cadastre. Josep Ignasi Baiona va ser cosit a ganivetades i el seu cos va ser arrossegat per la gent enfurismada al llarg de bona part de la ciutat des de l'almodí fins a la seva llar on el deixaren damunt del llit de la seva dona que es trobava

¹⁶ ACA, lhm. Fol. 3, 22 de juny de 1808; i D.D.A.A.; *Historia de Lleida*, volum VII, Segle XIX. Lleida, Editorial Pagès, 2003, p. 258.

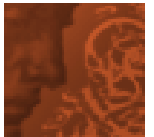
¹⁷ D.D.A.A.; *Historia de Lleida*, volum VII, Segle XIX. Lleida, Editorial Pagès, 2003, p. 259.

¹⁸ TARRAGÓ PLEYAN, J.: La sublevación de unos exaltados en Lérida o el Motín del Femeret, en el mes de enero de 1809, Lleida, 1947, p. 70; i D.D.A.A.; *Historia de Lleida*, volum VII, Segle XIX. Lleida, Editorial Pagès, 2003, p. 259.

malalta.¹⁹

Aquests dos últims van ser arrestats per ordre de la nova Junta que es va formar quan la gent amotinada s'empararia de la ciutat, de l'almudí i de les carnisseries que va propiciar primer de tot la proclamació de Ramon Gómez com a segon Comandant d'artilleria de Lleida, endemés de la determinació dels revoltats d'introduir nous vocals per a la Junta establerta anteriorment per obtenir el seu control i crear una comissió revolucionària molt radical presidida pel botxí de la ciutat que va tenir com a secretari al pregoner de l'Ajuntament de Lleida. Aquest nou organisme va decretar altres mesures: la més destacada feia referència a la intenció de realitzar un repartiment dels béns dels ciutadans més rics de tota la ciutat entre els protagonistes de la insurrecció. Pel que fa a les seves amenaces cal incloure la idea de canviar de governador i de bisbe lleidatà al considerar que aquests havien venut la ciutat als invasors i que calia realitzar un gir vers les màximes instàncies del poder local. Fins i tot Gómez va apoderar-se de la correspondència i va pretendre fer-se amb alguns canons "para asestarlos contra el lugar en que residia la Junta (legítima) y contra el cuartel en que se hallaba el regimiento de Granada, ya para dispersar en las calles con la metralla a los buenos ciudadanos que auxiliaban al Gobierno, habiéndose formado el plan de asesinar indistintamente todas las autoridades y personas acomodadas, llegando al extremo delirio de tener elegido un nuevo Rey".²⁰

El bisbe intentà en va de calmar el moviment tot traient el Santíssim de l'Església de Sant Joan i la Junta de Lleida va decidir d'armar "*todos los ciudadanos honrados*", organitzar rondes de dia i nit, establir un tribunal criminal i demanar al capità general de Catalunya la tramesa d'una força armada. Els revolucionaris només cediren a l'atac de 300 soldats de l'exèrcit de Granada, que finalment esclafà la revolta. Per tant, el motí fou reprimat i es detingueren els considerats responsables i altres sospitosos. El botxí fou capturat, ell i altres inculpats foren empresonats en un temple situat al marge esquerre del riu Segre (anomenat Cappedon) a on hi havia uns femers, motiu pel qual el motí fou conegut amb aquest nom. El 4 de gener els cabdills dels aldarulls, a excepció del botxí que va escapar, foren executats públicament per donar un escarment exemplar als radicals i per dissuadir a qui volgués intentar un nou desacatament, dies més tard capturaren el botxí prop del port de la Panadella (Montmeneu), qui fou retornat a Lleida per tal d'executar-lo, com així es va portar a terme el 16 de gener.²¹

47

2.4. El setge a Lleida (1810)

L'any 1810 va començar amb el nomenament del general Jaime Garcia Conde,

¹⁹ Archivo Histórico Nacional (AHN), Estado, leg. 31 (2), F, ns. 131-139; LLADONOSA I PUJOL, J.: *Història de Lleida*, vol. 2., Tàrraga, p. 674; D.D.A.A; *Historia de Lleida*, vòlum VII, Segle XIX. Lleida, Editorial Pagès, 2003, p. 259; i TARRAGÓ PLEYÁN, J.A.: "La sublevación de unos exaltados en Lérida o el Motín del "Femeret" en el mes de enero de 1809", dins *Aportación al estudio de la Guerra de la Independencia en Lérida*, I.E.I., 1947, p. 70.

²⁰ LLADONOSA, M.: *Carlins i liberals a Lleida*, Pagès editors, Lleida, 1993, p.107; HUGUET MIRÓ, R.: *Efemérides de la guerra de la Independencia en Catalunya*, Lleida, 1915; i TARRAGÓ PLEYAN, J.: La sublevación de unos exaltados en Lérida o el Motín del Femeret, en el mes de enero de 1809, Lleida, 1947, p. 70.

²¹ TARRAGÓ PLEYAN, J.: La sublevación de unos exaltados en Lérida o el Motín del Femeret, en el mes de enero de 1809, Lleida, 1947, p. 70; i GRAS ESTEVE, R.: *Lérida y la Guerra de la Independencia*, Lleida, 1899, p. 31.

cap de la divisió espanyola del sector Cinca-Segre, i, el corregidor Josep González, havia substituït Casimiro Laval. La nova Junta de Lleida seguint les directrius de la Junta Suprema de Catalunya a través del Mariscal de camp Jaime Garcia Conde va preparar la defensa de la ciutat a través de la reparació de les muralles, obra que va originar moltes despeses a causa de l'alt cos de la seva reconstrucció ja que es van crear de noves des del carrer de Sant Matí fins al carrer de Boters i diversos parapets en les portes de San Antoni, Magdalena i al Pont Vell dels baluards de Sant Antoni, de l'Assumpció, del Rey, de Louvigny i de la Reina. També van reforçar el corredor i la fortalesa de Gardeny.²²

Als primers dies d'abril de 1810 l'exèrcit francès del general Suchet comptava amb uns 14.000 homes (12.714 soldats d'infanteria i 1.509 de cavalleria), es va situar davant la ciutat i va completar el setge el dia 14 perquè només podia bloquejar la ciutat de Lleida. El mateix 14 sortia en un cotxe el bisbe Torres. El major gruix de tropes franceses van emplaçar-se a l'horta del Secà de Sant Pere (actualment és un barri de la ciutat), aquest planell es trobava situat al nord-est, a on van implantar la seva caserna militar, concretament a la Torre de don Juan Rey. Era el lloc adient per convertir aquest territori en el seu campament general ja que des d'aquest indret s'apreciava el baluard de Santa Maria Magdalena, el lloc on finalment van atacar, tal i com ho féu el duc d'Orléans durant el setge del 1707, perquè era el punt més vulnerable de la ciutat. El Secà és coneix com el tercer turó (després del de la Seu Vella i del de Gardeny). Per últim s'ha de destacar que estratègicament era ideal per iniciar l'atac i veure els moviments i l'organització defensiva de la ciutat.²³

Josep Lladonosa esmentà 200 morts i 500 ferits francesos i entre 1.200 i 1.500 morts de la banda dels defensors de la ciutat durant el setge, així com alguns centenars de ferits internats als hospitals de la plaça. Xifres que demostren la cruesa dels combats i de la posterior repressió francesa. A més els bonapartistes s'apoderaren de 133 canons, i feren presoners 6 generals, 15 caps militars, 292 oficials i 6.978 soldats, essent alliberats 33 oficials. Els anys de 1809-1813 foren una catàstrofe veritable per Lleida pels efectes negatius de la contesa per a la dinàmica demogràfica, social i econòmica.²⁴

48

2.5. Lleida francesa. La dictadura militar del Baró d'Henriot i l'arribada d'Alban de Villeneuve (1810-1814)

El primer govern a Lleida fou una dictadura militar. Suchet es convertí en governador general de Catalunya i nomenà governador militar de Lleida el baró d'Henriot, que, des del primer moment va governar amb una fèrria dictadura fins el 1812. Els lleidatans visqueren sota el temor i el terror. La crueltat del baró d'Henriot fou reconeguda fins i tot pels seus mateixos compatriotes. El seu successor en el comandament, el precepte Alban de Villeneuve, escrigué a Napoleó denunciant la violència amb que Henriot s'acarnissà i les dificultats que tindria per convertir els seus

²² Papeles de Catalunya de 1808 a 1817. Lérida: Noticias sobre lo que sucedió durante la guerra de la Independencia. Còpies relatives a la província de Lleida del Ms 841 de la Biblioteca Universitaria de Barcelona (Lleida, Cervera, Omellons, Ivars d'Urgell). Amb motiu de "l'Exposició històrica de la Guerra de la Independència en Lleida", Lleida, 1947. I.E.I. Lligat Areny.

²³ D.D.A.A.; *Historia de Lleida*, volum VII, Segle XIX. Lleida, Editorial Pagès, 2003, p. 262; i GRAS ESTEVE, R.: *Lérida durante la guerra de la Independencia*, Lleida, 1899.

²⁴ LLADONOSA i PUJOL, J.: *Història de Lleida*, Tàrraga, 1974, pp. 676-678; i D.D.A.A.; *Historia de Lleida*, volum VII, Segle XIX. Lleida, Editorial Pagès, 2003, p. 263.

ciutadans en fidels súbdits de la corona francesa.²⁵

D'altra banda la ciutat va haver de fer front al pagament d'una elevada contribució de guerra imposada pel govern francès, 2.000 duros com a impost de guerra més 6.000 duros per redimir les campanyes. Com no disposava de suficients diners la Junta de govern de Lleida va demanar un préstec de 4.000 duros a l'Església per cobrir-ho perquè els francesos per garantir aquest cobrament van empresonar a totes les persones que havien estat vocals de la Junta. Així doncs, Suchet, com a governador general dels exèrcits en campanya, va imposar al territori ocupat una contribució de guerra per a la provisió de queviures i poder pagar la tropa victoriosa.²⁶

Sota el govern català la policia no existia com a tal, però els francesos van crear-la i van utilitzar-la com a instrument clau del control de la seguretat pública a partir de la creació d'un nou cos, el de comissari extraordinari a Lleida²⁷ i el de comissari general a Tortosa. Aquests tenien sota el seu comandament a tots els policies, algutzirs, espies i emissaris.²⁸ A tot plegat cal afegir la creació de la Comissió Militar permanent constituïda per a jutjar els casos considerats polítics i militars, va estar creada pel General de l'Exèrcit de Catalunya i presidida per Rubillon, coronel del 42 regiment d'infanteria.²⁹

En general durant aquests dos anys (1810-1812) la major part de la població passà fam com feia anys que no havia passat. Fam que obligà a menjar herbes condimentades, com ara banícies i coriells, amb oli i sal, pa fet amb salvat i per beure aiguardent per no morir d'inanició, generant una barreja molt negativa per la salut, a més calgué repartir els llegums entre les famílies. La fam, la por i la misèria culminaren, l'any 1812, amb la propagació d'una gravíssima epidèmia que va ocasionar també greus perjudicis.³⁰

El 2 de febrer de 1812 es va rebre un decret imperial que va entrar en vigor l'1 de juliol de 1812 que feia efectiva l'annexió directa de Catalunya a l'Imperi Napoleònic, quedant dividida en quatre departaments: el del Ter, amb capital a Girona; el de Montserrat, amb capital a Barcelona; el del Segre, amb capital a Puigcerdà; i el de les Boques de l'Ebre, amb capital a Lleida. Aquest últim departament fou dividit en quatre districtes: el de Cervera, el de Lleida, el de Tarragona i el de Tortosa.³¹

²⁵ GRAS ESTEVE, R.: *Lérida durante la guerra de la Independencia*, Lleida, 1899, pp. 58-69.

²⁶ A.M.L. Actes i deliberacions, any 1819, fulla 19.

²⁷ Càrrec ocupat per l'afrancesat Antoni Pastoret.

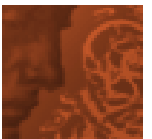
ALVAREZ PALLÁS, J.M.: "Notas para el estudio de la Guerra de la Independencia en Lérida", dins *Aportación al estudio de la Guerra de la Independencia en Lérida*, I.E.I., 1947, p. 105.

²⁸ Memoria estadística sobre el departamento de las Bocas del Ebro: 1812-1813. Traducción de la obra de Louis HONORÉ *Mémoire statistique sur le Département des Bouches de l'Èbre (1812-1813)*. Lleida, 1947. Donatiu del coronel Villeneuve-Barguemon, monografia geogràfica, històrica i política d'un dels departaments que va crear Napoleó en Catalunya. I.E.I. Lligat Areny.

²⁹ REMON, J.: "Lleida i els francesos (1808-1814)". Miscel·lània, Homenatge a Josep Lladonosa, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, p. 530. ALVAREZ PALLÁS, J.M.: "Notas para el estudio de la Guerra de la Independencia en Lérida", dins *Aportación al estudio de la Guerra de la Independencia en Lérida*, I.E.I., 1947, p. 108.

³⁰ ACL, Llibre de Deliberacions, núm. 105, acta del 13 d'agost de 1811; i REMON MOLINA, J.: *La ocupación francesa en Lérida (1808-1814)*, Universitat de Saragossa, 1981.

³¹ MERCADER, J.: "Una memoria estadística del proyecto napoleónico de Lérida Alban de Villeneuve", *Aportación al estudio de la Guerra de la Independencia*, Lleida, 1947.

Quan Villeneuve arribà a Lleida, al juny del 1812, per fer-se càrrec de la prefectura de Boques de l'Ebre, Alban de Villeneuve es trobà en condicions difícilíssimes per a poder treballar desfogadament i fer-se valer. Continuava governant la plaça el general Henriot, un lloctinent de Suchet, que com ja hem vist, exercia una dictadura despòtica i tenia sotmesos els seus habitants al terror més inic. Henriot, omnipotent a la plaça de Lleida, es féu seva l'exclusiva de la justícia, tant la civil com la militar. L'influx que la conducta arbitrària i despòtica dels militars francesos a Lleida havia d'exercir en els afers propis de l'administració no podia ser d'una qualitat pitjor. El mateix Villeneuve va explicar que els ostatges tancats a les presons de Lleida per manca de pagament de les contribucions eren regularment propietaris benestants o influents en els seus pobles respectius, amb la qual cosa, si bé el rigor amb què se'ls tractava era susceptible potser d'accelerar el cobrament dels fons per part de les tropes franceses, l'odi que forçosament s'emportaven en sortir de la presó es trametria d'aquesta manera a llurs conterrànies, els quals, per no veure's un dia tractats com a ostatges i ser martiritzats d'aquella forma, preferien fugir en massa cap a les comarques allunyades del radi d'acció dels francesos, sobretot quan el poble no estava en condicions de pagar a l'acte els enormes impostos de què se'ls considerava creditor.³²

Des de París se li va encomanà a Villeneuve realitzar un estudi del seu Departament per a iniciar un procés de recuperació econòmica. Al primer semestre de 1813 va redactar aquest escrit que serveix per establir un balanç de la Guerra del Francès a Lleida. L'estudi li va ser difícil ja que molts arxius, per exemple, a Lleida, Tarragona, Cervera i Tortosa van ser cremats durant la guerra.³³

Villeneuve donà solucions per a combatre la pobresa, exposà remeis per a desterrar la ignorància, pel millorament de la instrucció pública, l'ensenyament primari i el superior; en fi, normes per alçar la cultura del poble. Estudià també el caràcter físic i moral dels habitants del departament, els costums, el vestit, l'alimentació, les festes religioses, la vida social, les danses, la música, els edificis, la llar; s'ocupà de les biblioteques, arxius, escoles de Ciències, de Belles Arts, societats literàries, personalitats de relleu al país; el poble respecte a la guerra, organització, policia, ordre públic, opinió popular, idees de la gent de Lleida i de les seves comarques.³⁴

50

D'altra banda cal comentar que l'arribada de Villeneuve anava a coincidir aproximadament amb una conspiració de diversos ciutadans amb el general Lacy de l'exèrcit espanyol per sostreure's de la dominació napoleònica ja que l'odi que sentia la població lleidatana contra els invasors pujava per moments com a conseqüència de la política portada a terme pel general Henriot, plena d'injustícies, que duria a la voladura del polvorí de la Suda al 16 de juliol de 1812.³⁵

Estava planejada la celebració d'una revetlla popular en la qual es concentraria un gran nombre d'oficials francesos en les seves proximitats, era una oportunitat única per aniquilar-los mitjançant l'explosió d'aquest polvorí. Però la voladura es va avançar unes hores del moment previst de màxima reunió napoleònica, per l'acció precipitada

³² Op. Cit. p. 318.

³³ Memoria estadística sobre el departamento de las Bocas del Ebro: 1812-1813. Traducción de la obra de Louis HONORÉ, *Memorie statistique sur le Departement des Bouches de l'Èbre (1812-1813)*, Lleida, 1947. Donatiu del coronel Villeneuve-Barguemon, monografia geogràfica, històrica i política d'un dels departaments que va crear Napoleó en Catalunya. I.E.I. Llegat Areny.

³⁴ MERCADER RIBA, J.: "Algunos aspectos de la administración napoleónica en tierras de Lérida", a *Ilerda*, núm. VIII, gener-juny 1947.

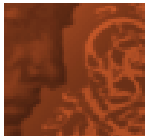
³⁵ D.D.A.A; *Historia de Lleida*, volum VII, Segle XIX. Lleida, Editorial Pagès, 2003, p. 264.

d'Azequiolaza d'acord amb el Baró d'Eroles. L'explosió de 1.500 quintals de pólvora va produir una mortaldat de més de 200 persones entre militars i civils i la destrucció i ruïna de bona part de l'alcàsser, l'enfonsament de la capella de Gralla de la Seu, l'enderroc del temple de Santa Maria Magdalena i l'esfondrament d'un gran nombre de llars (tot una illa d'habitatges) sense aconseguir, tanmateix, el seu objectiu darrer. Per tant, en comptes de propiciar un cop dur a l'exèrcit napoleònic, el que van aconseguir va ser augmentar el rigor dels francesos i la misèria i la penúria dels lleidatans. Però, els militars catalans per no reconèixer el seu error i no repercutir negativament en l'ànim dels que encara tenien forces per resistir i intentar reconquerir la ciutat van transmetre la idea que aquesta explosió s'havia produït per un accident a causa d'una manipulació ineficaç de la pólvora.³⁶

Finalment apuntar que Villeneuve durant el temps que va governar va deixar un gran record dintre de tots els lleidatans en un moment crític de la història catalana tant per la seva tasca més política que va desenvolupar amb gran mà esquerra com pel seu comportament humanitari. Tot el contrari que l'anterior Prefecte francès, el baró d'Henriot, el qual va destacar pel seu mandat ple d'opressió, de crueltats i d'impietats durant dos llargs anys (1810-1812).

2.6. La reconquesta de Lleida (1814)

A Lleida la reconquesta va tenir dos protagonistes militars claus com van ser el Baró d'Eroles i un oficial espanyol d'origen irlandès Van Halen³⁷. Així doncs, un nou personatge militar entrà en contacte amb la ciutat. Van Halen va mantenir una trajectòria més que dubtosa durant la Guerra del Francès. La seva carrera representà el prototip de l'aprofitat puix que, tot i pertànyer a l'exèrcit espanyol, es posà a les ordres de Josep I al 1809, qui l'anomenà ajudant de camp. També va col·laborar amb el mariscal Suchet. Però, veient el desenvolupament de la guerra, entrà en contacte amb el Baró d'Eroles, general 2n. cap de l'exèrcit de Catalunya. Ambdós van preparar minuciosament l'alliberament de Lleida.³⁸

51

Van Halen aprofitant-se del seu càrrec i de la seva confiança, s'apoderà de la clau secreta de Suchet que utilitzava per a la seva correspondència secreta. El Baró d'Eroles “concibió entonces una formidable y aventurado plan con el que pretendía reconquistar facilmente y sin necesidad de nuevos combates, varias importantes plazas ocupadas por el invasor”³⁹. Eroles preparà unes ordres que el mateix Van Halen, fent-se passar per un enviat especial, va trametre als comandants de les places de Montsó, Lleida i Mequinensa. Aquestes ordres eren unes falses capitulacions, datades el 7 de febrer a Terrassa; comptaven amb una vintena d'articles, molt detallats. Hi destacaven els següents: 1º “Las plazas de Tortosa, Lérida, Mequinenza, Monzón, Segunto y Peñíscola serán entregadas a los Exercitos Españoles”; 2º “Las Guarniciones que las componen saldrán de dichas Plazas a las veinte y quatro horas de ser presentada esta

³⁶ LLADONOSA I PUJOL, J.: *Història de Lleida*, Tàrraga, 1974, pp. 680-681.

³⁷ PIO BAROJA, Juan Van-Halen el oficial aventurero, Bilbao, 1933.

³⁸ HERNÁNDEZ PALMÉS, A.: “Reconquista de Lérida, Mequinenza y Monzón en 1814”, dins *Aportación de la Guerra de la Independencia en Lérida*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1947, p. 75.

³⁹ La narració oficial és un veritable “parte de guerra”. Esta continguda en un informe que va escriure el mateix Baró d'Eroles dirigit suposadament al General primer cap Don Francisco de Copons i Navia, va ser redactat immediatament després de reconquerir Lleida. Veure: HERNÁNDEZ PALMÉS, A.: “Reconquista de Lérida, Mequinenza y Monzón en 1814”, dins *Aportación de la Guerra de la Independencia en Lérida*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1947, pp. 75-91.

capitulación con todos los Honores, Armas, Equipages, Cavalles, y trenes de cavalleria ligera”; 4º “Cada Guarnición saldrá de por si por el caminos mas corto a reunirse con el Exercito Ymperial de Aragón y Cataluña que se halla delante de Barña”; 6º “Los empleados civiles de qualquier estado, condición y nación que sean van igualmente comprendidos en esta capitulación, gozarán de las mismas ventajas que la tropa; 7º “Los españoles que por razón de sus opiniones se juzguen comprometidos podrán seguir igualmente la suerte de las Guarniciones sin que se les ofenda ni incomode en el discurso de la marcha contratada”; 14º “Los soldados Españoles que puedan hallarse prisioneros dentro de las expresadas Plazas, serán debultos al mismo dia de su evacuación sin cargo alguno”; i finalment 16º “Habrà un armisticio general de doce días entre el Exercito Imperial de Aragón y Cataluña, y los Exercitos aliados de estas Provincias”.⁴⁰

Com ja hem vist, es permetia la sortida als ciutadans que, per la seva ideologia o situació, s’hi poguessin sentir compromesos. En el cas de Lleida no van ser massa, encara que es coneix el cas del canonge Vidal (tot i que tornaria amb el restabliment de Ferran VII). La majoria dels col·laboracionistes degueren romandre-hi i cremar la documentació. Aquesta seria l’explicació del buit documental que sobre el període tractat hi ha l’arxiu municipal de Lleida. En definitiva, el 14 de febrer de 1814, el Baró d’Eroles obtenia la rendició de l’autoritat francesa de Lleida mercè a aquesta estratagema. En conjunt, van salvar a 40.000 persones de l’opressió francesa (tenien vivers per dos anys), 147 canons, fusells, vestuari, un centenar de cavalls, força diners, 2.100 presoners, es van obrir les comunicacions amb l’Aragó i la resta del regne i es va restablir la navegació per l’Ebre, Cinca i Segre. Així doncs, Lleida posava fi a l’ocupació francesa sense cap tipus de violència. En acció de gràcies per l’alliberament de la ciutat, l’Ajuntament decidia, el 23 de febrer de 1814, que la data del 14 de febrer, d’acord amb el bisbe i el capítol de la Catedral, fos perpètuament un dia festiu.⁴¹

S’hi formava a Lleida, segons Josep Lladonosa, una "municipalitat constitucional", dins d’un marc teòric, tal i com s’hi va reflectir als documents oficials de l’ajuntament els primers mesos següents. Pel que fa als seus integrants cal destacar la participació, per exemple, d’Antoni de Gomar, de Francesc Xavier Berga o de Josep A. de Bufalà, individus que havien format part de la Junta local antinapoleònica, així com també del poder local dominat per les tropes franceses ulterior. Poc després, la documentació conservada a l’arxiu consistorial ens mostraria com el retorn de Ferran VII comportava l’establiment de l’absolutisme i la derogació de la Constitució de Cadis.⁴²

52

3. La historiografia de la Guerra del Francès a Lleida

Pel que fa a l’estudi de la Guerra del Francès a Lleida cal destacar, en general, la seva antiguitat i la inexistència d’una obra recent que ens proporcioni una visió general dels principals processos, esdeveniments i conseqüències.

⁴⁰ HERNÁNDEZ PALMÉS, A.: “Reconquista de Lérida, Mequinenza y Monzón en 1814”, dins *Aportación de la Guerra de la Independencia en Lérida*, Lleida, Institut d’Estudis Ilerdencs, 1947, pp. 84-86.

⁴¹ D.D.A.A; *Historia de Lleida*, volum VII, Segle XIX. Lleida, 2003, p. 266; i HERNÁNDEZ PALMÉS, A.: “Reconquista de Lérida, Mequinenza y Monzón en 1814”, dins *Aportación de la Guerra de la Independencia en Lérida*, Lleida, Institut d’Estudis Ilerdencs, 1947, pp. 90-91.

⁴² D.D.A.A; *Historia de Lleida*, volum VII, Segle XIX. Lleida, 2003, p. 266.

El setge de la ciutat va ser estudiat per Anastasi Pinos⁴³ a l'any 1814, moment immediatament posterior a la reconquesta.

Cal esperar fins al darrer terç (1873) per tenir novament notícies, aquesta vegada procedents de Pleyan de Porta⁴⁴, mentre que a finals del segle XIX (1899) es va publicar la primera obra de síntesi general, escrita per Rafael Gras Esteve⁴⁵.

Fruit del primer centenari van sortir a la llum dos noves publicacions. D'una banda Agustí Prim i Tarragó⁴⁶ va escriure *Gente de Lérida* (1901), ressaltant l'exaltació heroica i patriòtica de la lluita dels lleidatans contra els francesos. Mentre que Ramon Huguet Miró⁴⁷ va redactar una obra editada a Lleida destinada a narrar les efemèrides que es van produir durant la lluita contra l'invasor francès a Catalunya.

Després d'un llarg parèntesi sense cap text, a la postguerra franquista (1947), amb l'exaltació del nacionalisme espanyol fruit de la victòria feixista, es va produir un nou impuls de la investigació històrica entorn de la Guerra de la Independència. Cal destacar la "Aportación al estudio de la Guerra de Independencia en Lerida"⁴⁸. En aquesta obra col·lectiva podem trobar un article de Joan Mercader Riba, "Una memoria estadística del Prefecto napoleónico de Lérida Alban de Villeneuve"; un altre de Josep Sol Ballespí, "Notas para la historiografía de Lérida en la Guerra de la Independencia"; un altre de Rodrigo Pita Mercè, "Constitución de los Ejércitos que tomaron parte en el sitio de Lérida el año 1810"; un altre de Josep A. Tarragó Pleyán, "La sublevación de unos exaltados en Lérida o el motín del Femeret en el mes de Enero de 1809"; un altre de José Maria Alvarez Pallás, "Notas para el estudio de la Guerra de la Independencia en Lérida"; i finalment, un altre de Andrés Imbernón Vila, "La organización de una División llamada de Cinca y Segre en la ciudad de Lérida".

A més cal destacar el llibre "*Lérida en la guerra de la independencia*" de José Maria Álvarez Pallàs⁴⁹ (1947) que tornà a ser una síntesi global del període (1808-1814) i, de l'altra, tenim l'enorme aportació de Joan Mercader⁵⁰ Riba sobre l'administració francesa a Lleida.

Altrament, apuntar la tesi de llicenciatura inèdita de Julia Remon Molina⁵¹ "La ocupación francesa en Lérida (1808-1814)", un bon punt de partida per a un estudi més exhaustiu de la Guerra del Francès a Lleida.

Finalment, destacar les aportacions dins de l'àmbit eclesiàstic. En primer terme

⁴³ PINOS, A.: *Sitio y toma de Lerida por los franceses en 1810*. Dipòsit Antic Hospital de Santa María, I.E.I. Lleida, Manuscrit de 1814.

⁴⁴ PLEYAN DE PORTA, J.: *Apuntes de la historia de Lérida*, Lleida, 1873.

⁴⁵ GRAS ESTEVE, R.: *Lérida durante la guerra de la Independencia. 1808-1810*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1899.

⁴⁶ PRIM i TARRAGÓ, A.: *Gente de Lérida*, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1901.

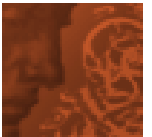
⁴⁷ HUGUET MIRÓ, R.: *Efemérides de la guerra de la Independencia a Catalunya*, Lleida, 1915.

⁴⁸ D.D.A.A.: "Aportación al estudio de la Guerra de Independencia en Lerida", Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1947.

⁴⁹ ALVAREZ PALLÁS, J.M.: *Lérida en la guerra de la independencia. Aportaciones a la historia de la ciudad, Ilerda*, Lleida, 1947.

⁵⁰ MERCADER RIBA, J.: "Una memoria estadística del Prefecto napoleónico de Lérida, Alban de Villeneuve" a *Aportación al estudio de la Guerra de la Independencia en Lérida*, 1947, pp. 9-43; i ID. "Algunos aspectos de la administración napoleónica en tierras de Lérida", a *Ilerda*, núm. VIII, gener-juny 1947.

⁵¹ REMON MOLINA, J.: *La ocupación francesa en Lérida (1808-1814)*, Universitat de Saragossa, 1981.

cal citar l'obra *El fet religiós a les terres de Lleida durant el temps de Ferran VII*⁵² de Carme Torres i també l'article de Ramir Viola "El gobierno diocesa de Lérida en tiempos de la dominación francesa (1810-1815)"⁵³, molt valuós per poder comprendre la forta oposició popular contra el francès per la propaganda i prèdiques dels religiosos lleidatans, destacant la resistència a ultrança del bisbe Torres, la catàstrofe que va suposar per l'Església el saqueig de la catedral a l'inici de l'ocupació de les tropes napoleòniques, el paper rellevant que va assolir l'antic canonge penitenciari Josep Vidal i futur bisbe amb el govern gal, a més d'incloure un anàlisi dels efectes negatius que va representar per al culte cristià les mesures pressos pel governador francès Henriot.

Recapitulant i aprofitant el treball de Josep Sol Ballespi⁵⁴ podem realitzar una síntesi dels treballs historiogràfics més destacats. Quan a les obres que abasten el conjunt de la guerra cal destacar els ja citats de Prim i Tarragó⁵⁵ i Alvarez Pallás⁵⁶, a més d'un anònim⁵⁷; pel que fa a Lleida com a seu de la Junta Suprema de Catalunya l'estudi de José Maria de Cabanes⁵⁸; per conèixer millor la primera etapa (1808-1810), el llibre ja citat de Gras de Esteva⁵⁹ i una altra aportació de Alvarez Pallás⁶⁰; pel setge del 1810 l'estudi de Manuel Fuster i Vaquer⁶¹; per la dominació francesa de la ciutat els treballs de Gras de Esteva⁶², Alvarez Pallás⁶³ i Tarragó Pleyan⁶⁴; per la ciutat de Lleida com a capital de les Boques de l'Ebre els anàlisis de Vidal de la Blache⁶⁵, Louis Honoré⁶⁶ i Joan Mercader Riba⁶⁷; i finalment, per a l'alliberació de Lleida d'un escrit del Baró d'Eroles⁶⁸ i un altre de Juan Van Halen⁶⁹, els artífex de la llibertat lleidatana.

⁵² TORRES, C.: *El fet religiós a les terres de Lleida durant el temps de Ferran VII*, Lleida, 1983.

⁵³ VIOLA, R.: "El gobierno diocesa de Lérida en tiempos de la dominación francesa (1810-1815)", a *Antologica Annuia*, 28-29, Roma, 1981-1982.

⁵⁴ "Notas para la historiografía de Lérida en la Guerra de la Independencia", dins D.D.A.A.: "Aportación al estudio de la Guerra de Independencia en Lerida", Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1947.

⁵⁵ PRIM i TARRAGÓ, A.: *Gente de Lérida*, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1901, 79 pàgines.

⁵⁶ ALVAREZ PALLÁS, J.M.: *Lérida en la guerra de la independencia. Aportaciones a la historia de la ciudad*, Ilerda, Lleida, 1947, 14 pàgines.

⁵⁷ *Noticia sobre lo que sucedió durante la guerra de la Independencia*, Anònim, Biblioteca Universitaria de Barcelona.

⁵⁸ CABANES, J.M.: *La implantación de la Primera junta de Lérida en la guerra de la Independencia*, Biblioteca de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1820.

⁵⁹ GRAS ESTEVE, R.: *Lérida durante la guerra de la Independencia. 1808-1810*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1899.

⁶⁰ ALVAREZ PALLÁS, J.M.: *Lérida y la Junta de Defensa. 1808-1809*, 1943.

⁶¹ FUSTER I VAQUER, M.: *Relación del sitio que sufrió la ciudad de Lérida en 1810*, Antigua biblioteca Soledevila.

⁶² GRAS ESTEVE, R.: "Notas sobre la dominación francesa en Lérida", a "Publicaciones del congreso histórico internacional de la guerra de la independencia y su época", volum 4, Saragossa, 1910.

⁶³ ALVAREZ PALLÁS, J.M.: *Lérida bajo el dominio de los franceses (1810-1814)*, Lleida, 1944, 14 pàgines.

⁶⁴ TARRAGÓ PLEYAN, J.A.: *La imprenta afrancesada de Lérida*, Lleida, 1943, 22 pàgines.

⁶⁵ VIDAL DE LA BLACHE, J.: *La Prefecture des Bouches de l'Ebre*, a *Revue de Paris*, Paris, 1912.

⁶⁶ HONORÉ, L.: *Memoire statistique sur le Departement des Bouches de l'Ebre (1812-1813)*, Paris, 1929.

⁶⁷ MERCADER RIBA, J.: "Una memoria estadística del Prefecto napoleónico de Lérida, Alban de Villeneuve" a *Aportación al estudio de la Guerra de la Independencia en Lérida*, 1947, pp. 9-43; i ID. "Algunos aspectos de la administración napoleónica en tierras de Lérida", a *Ilerda*, núm. VIII, gener-juny 1947.

⁶⁸ EROLES, Baró d.: *Parte oficial de la reconquista de Lérida, Mequinenza, etc.*, 1814, a *Diccionario Bibliográfico*, Madrid, 1945.

4. La memòria històrica a l'urbanisme lleidatà

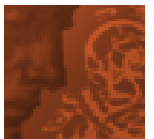
4.1. El carrer del Bisbe Torres

El carrer dedicat al bisbe Torres es estret, d'un sol sentit. Enllaça l'Avinguda Catalunya amb el carrer del Governador Montcada. A més creua els carrers Isabel II (antic camí de Ronda), Germanetes dels Pobres i el carrer Ballester. El carrer del bisbe Torres es troba prop del nou museu de Lleida (carrer Sant Crist), del Palau Episcopal (carrer del Bisbe) i del rectorat de la Universitat de Lleida, a on també es troba la facultat de Lletres.

El carrer del bisbe Torres és un “carrer sense història dedicat a un gran prelat” per a Josep Lladonosa⁷⁰. Tot i que cal situar-lo dins el recinte de la vella urbs és molt modern. Abans, la calçada i els vells edificis que contenia només eren els patis i horts de l'extint convent dels Caputxins. Actualment cal inserir al seu interior i als seus voltants la Casa Maternitat, la clínica de Nostra Senyora de Montserrat i l'Escola Annexa al Magisteri (Grupo Escolar Enrique Granados), edificis que van anant apareixent a partir del segle XIX.

Gràcies a l'arxiu capitular disposem de diversos documents que permeten reconstruir la biografia del bisbe Jeroni Maria de Torres. La seva figura era molt important ja que va protagonitzar la resistència de la ciutat davant dels francesos i també perquè va ser el principal seguidor de l'absolutisme a Lleida.

Va néixer a la localitat de Allo, a la província de Navarra, concretament al districte d'Estella, el 30 de setembre de 1730. Era de pares nobles, fet que el va permetre començar la carrera de Lletres a Pamplona, Filosofia a Valladolid i Dret Civil a Salamanca. Després va ser canonge de la catedral de Toledo, fins que va ser consagrat a la Catedral de Lleida com nou Bisbe de la seva diòcesi per l'arquebisbe Lorenzana el 8 de febrer de 1784. Precisament, en aquelles dates s'havia acabat la construcció de la catedral nova, la consagració de la qual va fer el seu antecessor Joaquín A. Sánchez Ferragudo el 28 de maig de 1781. Durant els primers anys d'episcopat del bisbe Torres encara es van construir o acabar alguns altars, entre ells el major.⁷¹

55

L'any 1792 va obtenir la llicència del Rei Carles IV per tal d'establir a la ciutat lleidatana les Germanes de la Caritat, fundant el primer establiment d'aquesta classe a Espanya. Va consagrar també les esglésies del Carme Calçat i de la Mercè, novament edificades, alhora que va augmentar les rendes del seminari i li va donar els seus estatuts. A continuació va ordenar la construcció de la Casa-Hospici amb els bens del Testament de Gaspar Pórtolas. A més va pagar un mestre de filats per afeccionar al treball els nens asilats.⁷²

Poc abans va rebre amb molta hospitalitat als clergues i als monjos Trapenses

⁶⁹ VAN HALEN, J.: *Restauración de las Plazas de Lérida, Mequinenza y Castillo de Monzón por medio de una estratagema: ocupación de estas por una de las divisiones del primer Ejército español en los días 13, 14 y 16 de Febrero del año 1814*, Madrid, Imprenta real, 1814.

⁷⁰ LLADONOSA i PUJOL, J.: *Els carrers i places de Lleida a través de la Història*, Ajuntament de Lleida, 2007, p. 149.

⁷¹ Arxiu Capitular de Lleida, A.C.L., Prestatgeria nº 6, Calaix 73. Carpetes Juan Babiloni. Bisbe Torres.

⁷² Op. Cit.

procedents de la França revolucionària (1789-1790) per ser fidels a l'absolutisme i per evitar expandir el contagi de les idees liberals. El bisbe els va auxiliar repartint-los per diferents parròquies de la diòcesi. Seguidament va aconseguir un Breu papal pel qual tots els altars de la Catedral tenien consideració de privilegi. Més tard va rescatar la capa de Pius VII i, aquest, en agraïment li va regalar. A l'inici de la invasió francesa, va servir a la Pàtria com a president de la Junta Suprema de Catalunya des de la seva fundació el 18 de juny del 1808, va ser el veritable artífex de la resistència contra l'invasor, i una vegada ocupada Lleida pels francesos, es va refugiar a Mallorca, amb cinc bisbes més.⁷³

Els francesos van entrar a Lleida el 13 de maig de 1810. D'aquesta negra jornada, que va costar la vida a molts lleidatans, en queden força escrits en els nostres arxius i en col·leccions particulars. Però no serà debades explicar una anècdota que ens ha arribat per boca dels nostres avis i que respon fidelment a la realitat dels fets. Heus-la ací: Un cop ocupada la ciutat, unes patrulles de soldats francesos pujaven pel carrer de la Palma, en direcció al palau Episcopal, mentre anaven cridant amb ferotges expressions d'odi:

- *¿Dónde está el obispo? ¿Dónde está, que lo queremos fusilar?* I la gent del poble, traient el cap dissimuladament per les portes, deien d'un a l'altre:
- *¡Sí, el bispo, qui sap on para el bispo, aquí s'estará!*

Es diu també que molts paisans es van refugiar a l'església de Sant Llorenç, confiant que potser els francesos respectarien aquell lloc sagrat. El dia de l'assalt a la plaça romanien allí dins, amb les portes tancades. Fins i tot es conta que durant aquells dies una dona va donar a llum un nen. Mentre, els napoleònics, convençuts que el bisbe no era al seu palau, van trucar a les portes de l'església veïna creient que hi podia ser amagat.

- *¡Abrid! ¡Abrid las puertas!* Xisclaven colèrics
- *¡No tenemos las llaves, Francisco!* Contestava la gent des de dins

56

Hem de dir que els lleidatans de llavors anomenaven Francesc els francesos, ja que ambdues paraules eren molt semblants fonèticament. Tot i això, els ho deien en castellà perquè pensaven que així els entendrien millor. En fi, que per entrar a Sant Llorenç els francesos van haver de fer-ho a canonades.⁷⁴

Amb la restitució de Ferran VII, va tornar a Lleida, concretament el 29 de febrer de 1814 va prendre possessió una altra vegada del bisbat de Lleida, però els 83 anys i la forta tempesta passada l'havien afectat molt seriosament i van fer minvar la seva salut. Per aquest motiu va demanar que se'l permetés nomenar un Coadjutor, se li va atorgar, consagrant ell mateix el 3 de desembre de 1815 a Manuel del Villar, amb el títol de bisbe de Seitópolis (Scitópolis), el qual va succeir-lo en la Mitra.⁷⁵

Jeroni Maria de Torres, bisbe de Lleida, va morir el 23 de març de 1816 de

⁷³ Op. Cit.

⁷⁴ LLADONOSA i PUJOL, J.: *Els carrers i places de Lleida a través de la Història*, Ajuntament de Lleida, 2007, pp. 149-150.

⁷⁵ Arxiu Capitular de Lleida, A.C.L., Prestatgeria nº 6, Calaix 73. Carpetes Juan Babiloni. Bisbe Torres. Per consultar altres biografies del bisbe Torres llegir: BORRÀS i PERELLÓ, LL.: *Efemérides religiosas del Obispado de Lérida*. Lleida, 1911, PS. 54 i 171; i PLEYÁN de PORTA, J.: *Apuntes de historia de Lérida*. Lleida, 1873, capítol "Episcopologio", p. 364 i següents.

malaltia natural al Palau Episcopal de Lleida, a l'edat de 85 anys, en la seva malaltia va rebre els sants sagraments de la Penitència, del Viatic i de l'Extrema-Unió. Va fer testament, en poder de Manuel Fuster, notari de Lleida. En aquest va disposar que el seu cos no fos embalsamat, per tant, es va haver d'oficiar un funeral al dia següent, comptant amb la presència de multitud d'assistents (tots els representants eclesiàstics, de l'ajuntament i els pares de família). En aquest document es va manifestar que la seva conducta sempre va ser exemplar, ja que era molt caritatiu, molt religiós i en tot moment va processar un gran sentit de la pietat. Finalment cal dir que les seves restes mortals reposen a la Catedral Nova, fora de la Capella major, entre la porta i el púlpit de l'Evangeli.⁷⁶

Sens dubte, va destacar per la seva lluita contra l'invasor, fet que va ser molt reconegut, fins i tot pel propi Ferran VII. El 15 d'octubre del 1815 va rebre un ofici del monarca demanant-li una relació dels serveis que havia realitzat a la Pàtria en temps de l'última revolució i dels premis amb que havien sigut remunerats.⁷⁷

El Bisbe Torres va respondre tres dies més tard. Torres va escriure que ell no havia tingut mai la possibilitat de reservar cap document que acredités la seva conducta perquè tota la província i els respectius individus de cada corregiment i de cadascuna de les ciutats eren testimonis i cooperaven amb ell pel mateix fi. A continuació va assenyalar que la Junta Suprema de la Província de la qual el bisbe n'era el president es va traslladar de Lleida a Tarragona i a causa d'una intriga van privar-lo de continuar amb la seva presidència. Per tant, va restar a Lleida, i el poble de la ciutat va clamar al cel per aconseguir almenys la seva presidència en les Juntes particulars, existents en aquesta ciutat; i va manifestar que va assistir a elles mentre van perdurar, per condescendència amb els vots del poble, fins que va haver d'emigrar a l'illa de Mallorca, fugint dels francesos, quan van assetjar Lleida l'any 1810.⁷⁸

Conclou que per aquests serveis no havia rebut cap premi, ni menys l'havia sol·licitat. La Junta de Tarragona va pensar en resarcir-lo d'alguna part del notori agravi que l'havia fet al privar-lo de la presidència; i finalment va autoritzar l'atorgament d'un títol d'Excel·lència i d'honors de General a fi que pugues utilitzar-los en un futur proper. El bisbe Torres va contestar el mateix que abans havia comunicat a Ferran VII, o sigui, que totes les seves actuacions només tenien com a objecte el desenvolupament del seu honor, contribuint amb el seu talent i els seus cabdals a la defensa de la Pàtria, de la Religió i del Monarca.⁷⁹

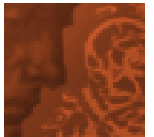
Si la seva acció contrària als francesos va ajudar molt al poble català (Torres era un enemic a mort dels afrancesats, va tenir un germà partidari dels francesos quan va regnar el rei Josep I, i davant d'aquesta situació el bisbe no el va deixar entrar mai al seu Palau Episcopal), cal destacar negativament la seva marxa a l'illa de Mallorca ja que va deixar Lleida immers en el caos que significava el setge francès, per tant, va abandonar Lleida a la seva mort en el moment que més el necessitava. Gràcies al llibre: "Mallorca durant la primera revolució (1808-1814)" escrit per Miquel S. Oliver en Palma de Mallorca, l'any 1901, podem reconstruir el seu viatge. L'any 1810 Torres va arribar a

⁷⁶ Arxiu Capitular de Lleida. A.C.L., Prestatgeria nº 6, Calaix 73. Carpetes Juan Babiloni. Bisbe Torres. Document 33. Llibre d'Obits.

⁷⁷ Op. Cit.

⁷⁸ Op. Cit.

⁷⁹ Op. Cit.

Palma, residint primer en el Palau Episcopal, després al monestir de la Real i, per últim, a la Missió fins l'any 1813.⁸⁰

A partir d'aquest moment el bisbe Torres va traslladar-se al port de Cartagena, podent fixar la seva residència al punt lliure que vulgues. Un problema va ser que tenia 83 anys i era un viatge molt perillós, el bisbe de Barcelona, des de Cadis li va recomanar que es quedés a Alacant. Va fer-li cas perquè a la ciutat de Cartagena s'havia produït un brot epidèmic i no podia anar-hi. El 23 de juny de 1813 va sortir de Palma a través de la Corbeta Abascal, arribant a Alacant el dia 26 de juny. Va escriure que va trobar-se físicament molt cansat.⁸¹

Com ja he esmentat anteriorment quan va arribar a Lleida era molt vell i no va poder administrar el sacrament de la confirmació ni fer visites pastorals en la seva diòcesis, i per tant va nomenar a Manuel del Villar, nou provisor i Vicari General. El 23 de març de 1816 va morir a l'edat dels 85 anys, per commemorar la seva figura, tots els mossens van realitzar-li una missa com a mínim per la seva ànima.⁸²

4.2. El carrer dedicat a Joan Baget

Aquest carrer pertany al turó de Puigbordell. En els documents una mica posteriors als anys de la reconquesta de Lleida, apareix amb el nom de "*podium suspensorum*". En els documents més moderns, s'anomenà "tossal de les forques" o lloc on es penjava els condemnats a morir a la forca. Aquest és el turó que, uns cinquanta anys abans de Crist, va voler prendre Juli Cèsar en la seva lluita contra Afrani i Petrei, generals de Pompeu.⁸³

El carrer del Comandant Baget, actualment carrer de Joan Baget, va ser dedicat a aquest heroi de la guerra de la Independència, natural de la Selva del Camp (Tarragona), però va viure a Lleida i que, per la seva victoriosa actuació a la batalla del Bruc, va merèixer el grau de comandant i, posteriorment, el de coronel. L'origen d'aquest carrer és un camí entre horts tapiats que anava a parar a un mur tancat, amb terres que pertanyien a una família de contractistes, els Serratosa, molt famosos per les obres que van fer a Lleida durant el segle XIX. És per això que, fins a temps molt recents, el seu nom popular era el Tancat de Serratosa. És recte, pla i amb bons edificis. Es va obrir l'any 1910. El 5 d'agost d'aquell any, l'Ajuntament de Lleida va acordar donar-li el nom actual, desestimant la petició d'una comissió de veïns, del 14 de juliol, que sol·licitava que es dediqués al bisbe Messeguer i Costa⁸⁴, que llavors ja era arquebisbe de Granada. Una setmana abans, s'havia acordat proveir de voreres i clavegueram la

58

⁸⁰ Op. Cit. Document 19; i MIQUEL S. OLIVER "Mallorca durante la primera revolución (1808-1814)", Palma de Mallorca, l'any 1901.

⁸¹ Arxiu Diocesà de Lleida, Bisbe Torres, Lligall 58.

⁸² Arxiu Diocesà de Lleida, Bisbe Torres, Lligall 53.

⁸³ LLADONOSA i PUJOL, J.: *Els carrers i places de Lleida a través de la Història*, Ajuntament de Lleida, 2007, p. 788.

⁸⁴ Finalment li van dedicar un carrer a l'any 1943 al mateix "tossal de les forques". Situat entre les Cases Noves i el Seminari. Precisament el bisbe Messeguer i Costa va ser el fundador del Seminari, a més va restaurar les parròquies de Sant Martí i de Sant Pere. Trobem en aquesta calçada la clínica del Perpetuo Socorro. Arriba fins al cim del vell pòdium del Puigbordell. LLADONOSA i PUJOL, J.: *Els carrers i places de Lleida a través de la Història*, Ajuntament de Lleida, 2007, p. 791.

calçada, així com de llum elèctrica.⁸⁵

El carrer Joan Baget és llarg i estret, d'un sol sentit viari. Enllaça el carrer Ciutat de Fraga amb la Plaça Cervantes a l'alçada on s'uneixen l'Avinguda Balmes amb la Rambla d'Aragó (prop del rectorat de la Universitat de Lleida). El carrer Joan Baget creua el carrer Maragall i es troba paral·lel al carrer de Vallcalent i al carrer Mestre Emili Pujol.

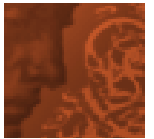
Joan Baget va viure a Lleida al carrer Companyia fins que va morir sense descendència. L'any 1872, Mariana Baget, veïna del número 32, sol·licitava autorització de l'Ajuntament per fer obres a la seva casa⁸⁶.

A més Joan Baget i Pàmies tenia dedicat un col·legi de primària a la Vall de Boí. Però Boí va tancar la seva escola pública recentment, concretament al curs 2006-2007, la qual estava situada a la plaça del Treio de Boí, era el CEIP Joan Baget i Pàmies⁸⁷.

Finalment, destacar que Joan de la Creu Baget i Pàmies (1775-1818), escrivà de professió, coronel-guerriller de la campanya contra la invasió francesa i cabdill de la segona batalla del Bruc, va ser declarat fill il·lustre de l'ajuntament de la Selva del Camp, d'on era originari⁸⁸.

4.3. El carrer en honor al baró d'Eroles

Com no, el baró d'Eroles, l'alliberador de la ciutat de l'opressió francesa al 14 de febrer del 1814, disposa d'un carrer a la zona denominada alta de la ciutat de Lleida. Aquesta via uneix l'hospital de Santa Maria (al costat es troba ubicada la Facultat de Medicina de Lleida), situat al carrer de Sant Hilari, amb el Gran Passeig de Ronda, sent tallat pel carrer Tamarit de Llitera, ubicat entre el carrer Vescomte Arnau i Humbert Torres a la alçada de la Plaça Víctor Mateu. El carrer del baró d'Eroles es estret i d'un sol sentit.

59

Joaquim d'Ibáñez-Cuevas i de Valonga (1784-1825), més conegut com el baró d'Eroles. Va néixer a Tarn i va morir a Daimiel. Militar i polític absolutista, baró d'Eroles i quart marquès de La Cañada-Ibáñez. El 1808 deixà els estudis de dret per allistar-se al cos de voluntaris de Tarn, amb el qual entrà a Girona per reforçar les tropes durant el segon setge de la ciutat. Després de la rendició fou portat presoner a França, però aviat sen'escapà, i fou nomenat comandant del cos de l'exèrcit de l'Empordà. El 1811 dirigí la desgraciada fortificació de Montserrat, que acabà amb l'incendi i el saqueig del monestir per Suchet; poc temps després fou ascendit a general. Fou capità general el 1813 i, interinament, el 1814. Durant el Trienni Constitucional el seu conegut absolutisme féu que encapçalés la llista de persones *non gratae* a Barcelona el 1821. Deportat a Mallorca, escapà al cap de poc temps i es retirà a les seves possessions a Tarn, on l'any següent es convertí en cap de la revolta absolutista. Després de la conquesta de la Seu d'Urgell, passà a formar part de la Regència d'Urgell, juntament amb Mataflorida i el bisbe Creus, i fou nomenat comandant suprem de les

⁸⁵ LLADONOSA i PUJOL, J.: *Els carrers i places de Lleida a través de la Història*, Ajuntament de Lleida, 2007, p. 792.

⁸⁶ Op. Cit. p. 321.

⁸⁷ <http://ca.wikipedia.org/wiki/bo%C3%AD>

⁸⁸ <http://www.laselva.altanet.org/ajtm/s/laselva/poble/selvatans/selvatans.html>

forces reialistes, les quals intentà, en va, d'organitzar i disciplinar. Actuà per separat i poc d'acord amb els altres regents, fins al punt d'emetre un manifest a part, conegut com el *Manifest del baró d'Eroles*, en el qual insistia en la necessitat que el monarca jurés i respectés els furs i els costums del país. Derrotat repetidament per Espoz y Mina, nou capità general de Catalunya, no pogué barrar-li el pas cap a la Seu i la Regència hagué de passar a França, on es dissolgué. Únic membre de la Regència benvist pel govern francès, tornà a Catalunya com a cap de l'avantguarda espanyola dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, fou nomenat membre de la regència formada a Madrid pel duc d'Angulema, però no es mogué de Catalunya, d'on fou nomenat novament capità general (1823-24). La seva actuació de reorganització i apaigament no fou benvista pels sectors més extremistes i aviat fou cridat a Madrid per col·laborar en la reestructuració de l'exèrcit; de fet era un allunyament. Emmalaltí i, segons alguns, desvariejà.⁸⁹

A la tardor de l'any 1825 es va produir la mort del Baró d'Eroles, el símbol de la lluita reialista contra el règim constitucional. La Paeria va designar a Joan Francesch per col·laborar en l'escriptura i la redacció de les exequies del Baró d'Eroles.⁹⁰ Poc després, al 20 d'octubre es va portar a terme el funeral del Baró d'Eroles. Manuel Baltasar de Tàpies i Joan Francesch van ser els comissionats que ho van organitzar juntament amb el bisbe Colmenares.⁹¹ A aquesta cerimònia es van aplegar totes les autoritats municipals tant civils, militars, com eclesiàstiques. Va rebre un homenatge semblant a la figura d'un monarca.

A l'oració fúnebre dedicada al baró d'Eroles, Manel Costa Aran⁹² el va descriure com el general espanyol més lleial al monarca, fins i tot Ferran VII va comentar que va ser el seu "salvador", en els seus braços descansava el pes de la seva corona, era una columna que sostenia el seu Estat. El va lliurar de Valencey (1814) i de Cadis (1823). Era un llibertador. Per aquests motius Lleida plorava la seva mort, a més va portar la tranquil·litat a tota Espanya.

D'altra banda Costa Aran va destacar que el Baró d'Eroles va perseguir als liberals (sobretot als carbonaris) i va ajudar als reialistes. Físicament definir com un individu molt fort, mentre que psicològicament i personalment com un ésser molt generós, fidel, catòlic, gairebé un màrtir, ple de virtuts, just i força pacient.⁹³

⁸⁹ FELIU i MONFORT, G.: *Gran Enciclopèdia Catalana: Joaquim Ibáñez-Cuevas i de Valonga*. Barcelona, 1993, vol. 12, pp. 515-516. Consultar també: SÁNCHEZ i VILANOVA, LL.: *El Baró d'Eroles. Joaquim Ibáñez-Cuevas i de Valonga*. Pobla de Segur, Ajuntament de Tàrragona, 1998.

⁹⁰ A.M.L. Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida, 9 de setembre de 1825, p. 75.

⁹¹ Op. Cit. 14 d'octubre de 1825, p. 93.

⁹² I.E.I. Fons Antic. Llegat Areny. COSTA ARAN, M.: *Oración fúnebre que en las solemnes exequias del Excelentísimo Señor D. Joaquín Ibañez Cuevas, Baron de Eroles, Marques de la Cañada, Capitán general del Ejército, y de este Principado, Presidente de la Junta de clasificación, Caballero Gran-Cruz de la Orden de Carlos III, y de la Cruz Laureada de la Militar de San Fernando, Comendador de la orden de San Luis, y oficial de la Legion de honor del Reino de Francia, Vocal de las Regencias de Urgel, Madrid. &c. &c. Celebradas en la Santa Iglesia Catedral de Lérida por su Ilmo. Cabildo en el día 17 de Octubre de 1825 con asistencia de su Ilmo. Prelado, de los muy Iltes. Gobernador, Ayuntamiento, y Cuerpos Militares. Pronunció el licenciado D. Manuel Costa y Arán, canonigo Magistral de la misma Santa Iglesia*. Lérida: por Bonaventura Coromines, impresor. 18 de noviembre de 1825. Francisco Pablo, bisbe de Lleida.

⁹³ Op. Cit. pp. 5-6.

A continuació Aran va narrar la seva lluita a favor del reialisme a l'any 1822. Moment en el qual va ser el primer general en cap que va enarborar el Reial estàndard a Catalunya per vindicar la honra de Déu i el seu Rei, sense cap ajuda ni ordre, va sortir de Talarn amb uns pocs homes i va aconseguir ocupar Urgell. Per aquesta acció Manel Costa Aran el va comparar amb David i amb Moisès.⁹⁴

Per portar a terme aquests projecte el Baró d'Eroles va abandonar les seves propietats i va sufragar ell mateix les despeses del conflicte. Per Costa la Seu d'Urgell es va convertir en la nova Covadonga i el Baró d'Eroles com el nou Pelayo (lluïten igual contra l'infidel, abans els musulmans, ara els liberals). Entre les localitats a les quals va combatre l'anarquia liberal encapçalada pel general Milans Costa va assenyalar la Conca de Tremp, Benabarri, Tolba, Cerdanya, Calaf i Manresa.⁹⁵

Per Costa el Baró d'Eroles va tenir que derrotar a la unió que es va establir entre Satanàs i els membres de l'exèrcit liberal. Però, no tot van ser victòries i el van derrotar, per després desterrar-lo a les illes balears. Encara que va ser per un període curt de temps perquè després de la restitució del poder absolut de Ferran VII a inici de la Dècada Ominosa un reial decret el va restituir a Talarn, tot i que davant de la pressió de les milícies que eren de tendència jacobina es va veure obligat a marxar a la localitat de Fos (França).⁹⁶

Sobretot Manuel Costa Aran va destacar del Baró d'Eroles l'alliberament de la ciutat de Lleida per dos vegades, primer al 14 de febrer de 1814 després de derrotar les tropes del governador francès Henriot, moment en el qual va ajudar a Ferran VII a prohibir els decrets de les Corts de Cadis de 1812 perquè eren una recopilació jacobina, i posteriorment a l'any 1823, per ensorrar el Trienni liberal ja que el 30 d'octubre de 1823, segons Costa, va salvar Lleida del despotisme dels "anilleros".⁹⁷

Seguidament va realçar de la figura del Baró d'Eroles que fins al dia de la seva mort va ajudar a Ferran VII, per exemple a la població de Daimiel va sufocar una conspiració. D'altra banda va accentuar també les grans accions que va realitzar a favor de l'Església Catòlica, tant amenaçada en temps dels francesos i del Trienni. Per aquest motiu el Papa Pius VII el va afavorir amb socors pecuniaris i el va distingir amb altres socors espirituals. Fruit d'aquesta adhesió a la causa del tron i de l'altar per la reial ordre de 11 de novembre de 1825, a Lluïsa, vídua del Baró d'Eroles, se li va atorgar una pensió de 800 rals anuals. A més es va establir a Lleida una solemne festivitat que s'havia de celebrar cada 14 de febrer a la catedral amb l'assistència de l'Ajuntament. Finalment, Costa Aran va donar les gràcies al Baró d'Eroles per la llibertat i la pau que gaudia la ciutat de Lleida a l'actualitat (1825).⁹⁸

4.4. El carrer dedicat a la fi de la dominació francesa

En honor de la llibertat assolida novament per la ciutat de Lleida a principis de l'any 1814 l'ajuntament de Lleida va designar una via pública amb el nom de carrer de la Independència, ubicada també a la zona alta de la ciutat. Aquest carril viari enllaça

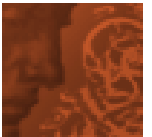
⁹⁴ Op. Cit. p. 6.

⁹⁵ Op. Cit. pp. 8-11.

⁹⁶ Op. Cit. p. 17.

⁹⁷ Op. Cit. 18.

⁹⁸ Op. Cit. pp. 23-29.

l'Avinguda de Navarra amb el Gran Passeig de Ronda, situat entre el carrer Biciberris i l'Avinguda del doctor Fleming. Es estret i curt, d'un sol sentit.

4.5. El carrer de la Llibertat

Al igual que el carrer Independència, cal citar una via dedicada a commemorar la Llibertat de la ciutat a l'any 1814, és el carrer Llibertat, un ampli (de doble sentit) i llarg vial que uneix l'Avinguda de l'Alcalde Recasens i l'Avinguda de Sant Pere (a l'alçada de la parròquia Verge dels Pobres). Per tant es troba ubicat al tercer turó de Lleida, al barri del Secà de Sant Pere (antiga horta de Sant Pere), precisament a on es va situar el major gruix de tropes franceses, aquest altiplà es troba situat al nord-est, a on van implantar la seva caserna militar, concretament a la Torre de don Juan Rey. Era el lloc adient per convertir aquest territori en el seu campament general ja que des d'aquest indret s'apreciava el baluard de Santa Maria Magdalena, el lloc on finalment van atacar, tal i com ho féu el duc d'Orleans durant el setge del 1707, perquè era el punt més vulnerable de la ciutat. El Secà és coneix com el tercer turó (després del de la Seu Vella i del de Gardeny). Per últim s'ha de destacar que estratègicament era ideal per iniciar l'atac i veure els moviments i l'organització defensiva de la ciutat.⁹⁹

4.6. Un carrer per a un historiador de la Guerra del Francès

Rafael Gras i d'Esteva (1870-1921) va reaccionar contra la història que havien fet Roca Florejachs, Pleyan de Porta i de Agustí Prim i Tarragó perquè va considerar que els historiadors anteriors s'havien dedicat massa a l'activisme cultural i poc a l'anàlisi rigorosa dels fets. Ara calia posar-se al dia (el positivisme) i estudiar documentalment el passat. També reivindicava de no confondre la història dels pobles amb la de les seves famílies regnants o amb les vicissituds de les institucions armades, així doncs, les seves històries s'havien de passar pel sedàs depurador de la crítica. Rafael Gras, indicaria que el treball històric havia de tenir un caire exclusivament documental. La història exigia condicions de crític i nocions més o menys profundes de totes les ciències auxiliars de la història que cada dia eren més nombroses. Aquesta visió l'aplicaria a les seves monografies, entre les quals destaquen *Lérida y la guerra de la independencia* (1899), *Catalogo de los privilegios y Documentos originales que se conservan en el Archivo municipal de Lérida* (1905) i, sobretot, una obra de referència per conèixer l'organització municipal de la ciutat, *La Paheria de Lérida. Organización municipal 1149-1707* (1911).¹⁰⁰

62

Gras, nat a Lleida el 8 de novembre de 1870, es llicencià a Saragossa en Filosofia i Lletres el 1892. Tornà a Lleida i exercí la docència al col·legi Sant Jaume, on combinà aquesta tasca docent amb la d'arxiver municipal. L'any 1905 va ser nomenat cronista de la ciutat. Gras estava cridat, per vocació i formació, com diu Jaume Barrull, a ser el primer historiador de la Lleida contemporània, tanmateix l'escalafó funcional, era catedràtic d'institut de Geografia i Història, el va obligar a anar a viure a Zamora a l'any 1909. Morí allí el 20 de març del 1921.¹⁰¹

⁹⁹ GRAS ESTEVE, R.: *Lérida durante la guerra de la Independencia*, Lleida, 1899.

¹⁰⁰ GRAS ESTEVE, R.: *Història de la Paeria de Lleida*, Ajuntament de Lleida, 1988, nova edició en català.

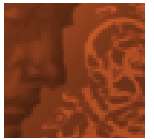
¹⁰¹ BARRULL, J., JARNE, J., MIR, C.: *De la Restauració al Franquisme. Història de Lleida*, vol. 8, Lleida, Pagès editors, 2003, p. 174.

El carrer Rafael Gras i d'Esteva està situat al barri de Pardinyes. Va del carrer Baró de Maials al carrer dedicat a Antoni Blavia, i es paral·lel als carrers Jeroni Pujades i Pere Cavasequies.

4.7. Carrer del Bruc, el símbol de la resistència catalana

El carrer del Bruc, designat així en honor a les batalles que van tenir lloc als voltants de la població catalana del Bruc, es troba situat al barri de Cap-Pont. Es una via ampla, de doble sentit, que enllaça l'Avinguda Doctora Castells amb la Plaça Bores (uneix l'Avinguda de les Garrigues amb el carrer Jaume II el Conqueridor). El carrer del Bruc està tallat pel carrer dels Trinitaris, la travessera del Bruc i l'Avinguda d'Alacant.

El 6 de juny de 1808, una columna francesa, procedent de Martorell i manada pel brigader Schwartz, es dirigí des del Bruc al Coll de Can Maçana, que era el pas obligat per anar al Bages. Quan s'hi acostaven, van començar a ser atacats per les guerrilles catalanes. Poc abans d'arribar al coll, l'increment del foc obligà Schwartz a emprendre la retirada vers Barcelona. Tot i que, segons sembla, el fort d'aquesta primera batalla es va desenrotllar pels entorns de Can Maçana, els invasors van ser atacats al llarg de la seva fugida per diverses partides de guerrillers. En aquest sentit, cal destacar l'actuació d'una partida bruquetana que atacà les tropes napoleòniques a la zona de l'antic pou de glaç, que hi havia entre el final del Bruc de Baix i Can Pasqual. Pocs dies després, els francesos van preparar una acció de represàlia. El 14 de juny de 1808 va tenir lloc un segon enfrontament, molt més important des de la perspectiva militar. El factor sorpresa ja havia desaparegut i les forces franceses comandades pel general Chabran eren molt més nombroses. Les forces que s'enfrontaren als francesos, dirigides per Joan Baget, cap dels Terços de Lleida, estaven formades pels propis terços de Lleida i soldats regulars -en total 1.500 soldats-, per voluntaris i sometents -en menor nombre que a la primera batalla. Una part considerable dels paisans s'havien retirat a causa de l'inici de la sega-, dues companyies del Terços de Cervera, la segona i quarta companyies del regiment suís de Wimpffen que estaven a Lleida. Els francesos van arribar al Bruc amb dues columnes d'exèrcit, una que pujava per Collbató i una segona que seguia per la carretera. Els francesos després de l'enfrontament recularen de nou, deixant rere seu noves saquejades i crema d'edificis al Bruc. La segona batalla del Bruc va rubricar els efectes de la primera i va acabar d'enterrar el mite de la invencibilitat de l'exèrcit francès.¹⁰²

63

Les batalles del Bruc, com han remarcat tots els historiadors, foren les primeres derrotes serioses que tingueren les tropes napoleòniques a Europa i, en aquest sentit, serviren per demostrar que un exèrcit superior en nombre i recursos tècnics podia ser vençut. No és estrany, doncs, que el nom del Bruc es convertís d'immediat en símbol de la resistència a l'invasor i que generés al llarg de tot el segle XIX, una abundant literatura i múltiples representacions pictòriques. A més les batalles del Bruc van simbolitzar l'inici de la resistència del nostre país enfront les imposicions de Napoleó. L'anomenada guerra del francès va servir a més per trencar l'estructura social i política de l'Antic Règim i l'aparició d'un nou ordre.¹⁰³

¹⁰² ESTRADA i PLANELL, G.: "El Timbaler del Bruc: les batalles del Bruc", Barcelona, Mediterrània, 1998; i ID.: "El Bruc: el medi, la història, l'art." Pròleg d'Antoni Dalmau i Ribalta. El Bruc, Ajuntament del Bruc-Abadia de Montserrat 1991.

¹⁰³ TORRAS i RIBÉ, J.M.: "Sometents, exèrcit i poble a les batalles del Bruc". El Bruc, Ajuntament del Bruc, 1983.

4.8. Carrer dels Timbalers

El carrer dels Timbalers cal buscar-lo al casc antic de la ciutat de Lleida, o sigui, es troba situat en ple centre històric. Es un carreró estret d'un sol sentit que uneix la Plaça de l'Ereta amb el carrer Cavallers. Esta tallat pel carrer d'Alsamora.

La figura del timbaler del Bruc és el símbol de la participació ciutadana. La llegenda conta que el "timbaler" era un jove que amb repics del seu timbal (amplificats per les roques montserratines) va contribuir decisivament a fer retirar les tropes napoleòniques, en fer-los creure que el nombre de residents era molt superior al real. L'historiador Cabanes parlava del minyó de Santpedor, convertit en "general en xefe". Es parla que aquest jove, per alguns autors Isidre Lluçà i Casanoves, nascut a Santpedor el 15 de març de 1791 i mort el 7 d'abril de 1809, va dirigir la batalla amb un timbal com els que utilitzaven a les confraries. L'assimilació del jove pot correspondre a la glorificació d'un combat guanyat per forces populars mal amades i fràgils enfront un enemic poderós i en teoria superior. La incorporació del timbal i el seu repic, sembla una aproximació al so de campanes que tocaven a sometent des de les diverses poblacions per convocar a lluita.¹⁰⁴

5. La commemoració de l'alliberament de la ciutat de l'opressió francesa: La festivitat del 14 de febrer

La primera constància documental de la celebració de l'alliberament de la ciutat del domini francès data del mateix any 1814. Una vegada va finalitzar la dominació francesa per tal de solemnitzar la resistència dels lleidatans el nou consistori en sessió del 23 de febrer va prendre el següent acord:

"En atención a que el día 14 de este mes quedó libre la ciudad del cautiverio en que la tenia la nación francesa, se delibera y acuerda que en acción de gracias por beneficio tan singular, se ofrece perpétuamente con acuerdo del obispo y cabildo, que el dicho 14 de febrero será siempre venerable y festivo con obligación de oír misa estos moradores y abstenerse de trabajar, celebrándose una misa solemne en la santa iglesia Catedral y despues *Tedeum* con el Señor de manifiesto, que lo estará hasta las cinco de la tarde, y luego de reservado un rosario cantado".¹⁰⁵

64

Per tant, a l'any 1815 es va commemorar per primera vegada la reconquesta de la ciutat, tal i com van acordar els dirigents de l'ajuntament:

"Illmo. Sor. Consiguiente al reporte que han hecho los Señores D. Antonio de Gomar, don Manuel Baltasar de Tapies de la comision que se les hizo para tratar con V.S.I. sobre el establecimiento de una Fiesta anual en desagravio de los ultrages é injurias que hicieron los Franceses á nuestros Templos y Altares segun los deseos de V.S.I. que manifiesto con oficio de 20 del mes de Septiembre ultimo ha pensado este Ayuntamiento que por esta primera vez se solemnize fiesta el día 14 de los corrientes en que desocuparon aquellos esta Ciudad y en la Iglesia Cathedral con Misa y The-Deum,

¹⁰⁴ ESTRADA i PLANELL, G.: "El Timbaler del Bruc: les batalles del Bruc", Barcelona, Mediterrània, 1998; ID.: "El Bruc: el medi, la història, l'art." Pròleg d'Antoni Dalmau i Ribalta. El Bruc, Ajuntament del Bruc-Abadia de Montserrat 1991; i TORRAS i RIBÉ, J.M.: "Sometents, exèrcit i poble a les batalles del Bruc". El Bruc, Ajuntament del Bruc, 1983.

¹⁰⁵ A.M.L. Documentació solta de l'any 1814. Text reproduït anteriorment a PRIM i TARRAGÓ, A.: *Gente de Lérida*, Tip. Provincial de la casa de la Misericòrdia, Lleida, 1907, p. 77.

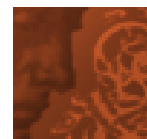
y con el Santísimo expuesto todo el día, y precediendo un Ayuno en su vispera habiendo resuelto al mismo tiempo mandar á las Cabezas de Familia su asistencia, y que se abstengan todos estos vecinos del Trabajo en acción de gracias de tan feliz jornada así como queda á cargo de este Ayuntamiento contribuir con toda la Cera que necesite para la función, y crea que sería muy á satisfacción del Pueblo que por la tarde antes de reservarse se cantase un Rosario en obsequio de la Virgen Nuestra Señora. Dios guarde”.¹⁰⁶

També els del Capítol:

“Muy Ilustre Señor. Reunidos los votos de este Ayuntamiento y de la Magnífica Junta de Obra de la Parroquia de S. Lorenzo de la misma Ciudad en cuya Iglesia existe la Imagen del Santo Cristo hallado titular de esta misma Ciudad se ha creído ser de la obligación del pueblo darle gracias por el beneficio tan singular que recibió el 14 del Mes de Febrero del año próximo pasado con una Misa solemne por la mañana del Domingo inmediato, y por la tarde procesión General acompañando la Santa Imagen por los parages acostumbrados para que con su presencia quede vendecida esta vecindad, Y se espera que V.S. aprobando el pensamiento por lo que se dirige al agradecimiento y al desagravio de los ultrages hechos á su Divina Magestad por la Dominación Francesa no tendrá á mal asistir con el Clero á esta Procesion como lo acostumbra siempre que sale esta Imagen de que recibiera honor, y la mayor satisfacción el mismo Pueblo y le estará agradecido, dejando á la consideracion de V.S. y su Señoría Ilustrísima nuestro Prelado el señalamiento de la hora para la misma Procesion”.¹⁰⁷

I, finalment, el corregidor

“El M. I. Señor D. Francisco Xavier Fulgosio Mariscal de Campo de los Reales Ejércitos de S. M. Gobernador Político y Militar de esta Plaza y Castillos, Corregidor y Subdelegado de esta Ciudad de Lerida y Corregimiento con acuerdo de su Ilustre Ayuntamiento, y con conocimiento de su Ilmo. Prelado, ha resuelto recordar á los moradores de la misma la feliz jornada del 14 del presente mes en el año pasado de 1814, en que el todo Poderoso Dios Trino y Uno quiso libertarles por su bondad infinita de la esclavitud y opresión en que les tenían sumergidos los Satélites del más tirano de los hombres; este día que no dexara de tener su asiento particular, y será muy celebrado en la Historia de esta última Guerra debiera ser más notable y memorable para los hijos de la misma Ciudad votándose por festivo hasta el fin del Mundo, y consagrándose al Dios de las Misericordias, sin dedicarse á otros objetos que en el ejercicio de las virtudes, y obras de Piedad y Religión en acción de gracias por el beneficio tan singular, y en desagravio de la Profanación de los Altares y escandalosos ultrages hechos por los enemigos á los templos, y á los Ministros del Santuario. El Ilmo. Prelado con su Cavildo y el Ayuntamiento en representación del Pueblo y en testimonio de su gratitud dispondrá el orden con que deberá observarse este piadoso Establecimiento en los años venideros, y por lo que toca al corriente se ha acordado que se celebre tan feliz acontecimiento con obligación de oír Misa Solemne después de Tercia en la Iglesia Cathedral, y el Te Deum después de la Misa con el Santísimo de manifiesto, que lo estará también hasta las cinco de la tarde y después de reservado, con un Rosario cantado en obsequio de la Virgen Nuestra Señora, reconciliándola por Medianera para el logro de esta libertad, habiéndose resuelto al mismo tiempo que las Cabezas de Familia asistan á dicha Misa, y que por la noche del mismo día, y en su vigilia se haga iluminación pública en el modo en que se acostumbra. Y para que venga á noticia del Vecindario, y cumpla por su parte con lo que le corresponde se manda publicar el

¹⁰⁶ A.M.L. Llibre d'actes de 1815, Lleida, 5 de febrer de 1815. Carta de la Paeria dirigida al Capítol.

¹⁰⁷ A.M.L. Llibre d'actes de 1815, Lleida, 15 de febrer de 1815. Carta del Capítol a l'ajuntament.

presente”.¹⁰⁸

A l'any 1816 els membres de la Paeria¹⁰⁹ encara van potenciar més aquesta festa popular ja que va comptar amb ball, tenint lloc a l'única plaça que destacava, la de Sant Joan, ja que la resta només eren una petita ampliació de l'espai viari a l'empara d'un edifici més gran i emblemàtic. Per això al davant cada una de les quatre esglésies que eren la seu de les parròquies del municipi (Sant Llorenç Màrtir, Sant Joan, Sant Andreu i Santa Maria Magdalena) i els edificis civils principals (Paeria o Hospital de Santa Maria) hi havia una plaça. Aquestes esdevenien un lloc de reunió habitual pels ciutadans que s'aplegaven per celebrar-hi actes festius (la mateixa commemoració de victòries militars com la del 14 de febrer de 1814 contra els francesos), religiosos (la processó de Corpus partia de la parròquia de Sant Joan, continuava per la de Santa Maria Magdalena, després per la de Sant Llorenç i més tard pel carrer Major, la plaça de la Paeria, la de Sant Joan, el carrer de l'Aludera, el portal pintat, fins al carrer de Jordà, donant la volta per la plaça de Sant Gil, el carrer de la Cancelleria i finalment per la costa de Sant Andreu), les fires o els mercats (tot tipus d'activitats econòmiques, sobretot comercials).¹¹⁰

La celebració del dia 14 de febrer, data clau en la història lleidatana ja que va ser el dia en que la ciutat es va lliurar de l'opressió francesa, era la festa local més important en aquesta època. Aquests tipus de festes també estaven dirigides des de el poder institucional. La intervenció estatal anava destinada a aconseguir autopromocionar-se i aprofitar-la des del punt de vista propagandístic. Una circular del Suprem Consell va inserir una Reial Ordre datada el 31 de juliol de 1816 en la qual es va ordenar la publicació dels fets heroics i dels successos notables que van protagonitzar els pobles de la monarquia hispànica durant la permanència de les tropes franceses.¹¹¹

Sens dubte, va ser la festa que aglutinava més atenció per part de la Paeria ja que era la que simbolitzava la fi de l'opressió francesa i la llibertat de la ciutat. A l'any 1817 el corregidor Francisco Javier Fulgosio Ramírez va elaborar un document recordant la importància d'aquesta data i va escriure que aquest dia havia de ser una festa general. Per tant s'havia de suspendre tot el treball corporal i a més a més s'havia d'efectuar una solemne missa a l'Església Catedral al matí per donar les gràcies a Déu i seguidament s'havia d'oficiar i cantar un Te Deum. A les cinc de la tarda s'hauria de realitzar un rosari cantat com a obsequi a la Verge Nostra Senyora agraint-li la llibertat.¹¹²

66

¹⁰⁸ A.M.L. Llibre d'actes de 1815, Lleida, 12 de febrer de l'any 1815. Signat per F. X. Fulgosio i el secretari de la Paeria, Francesc Solano i Pallàs.

¹⁰⁹ El Corregidor era Francisco Javier Fulgosio Ramírez de Avellano Lorada García, Cavaller de la Reial i militar Ordre de San Hermenegildo i Mariscal de Camp de l'exèrcit espanyol; el batlle Antoni de Gomar, noble, doctor en lleis; els regidors: Joan Bautista Casanoves, ciutadà honrat de Lleida i advocat; Mariano Ignasi Arjol, doctor en lleis; Josep Xavier Berga, ciutadà honrat; Joaquim Martorell, advocat i doctor en lleis; Jacint Pallarès, cavaller; i Manuel Baltasar de Tàpies, noble; el síndic procurador general va ser Ignasi Temple, advocat i ciutadà honrat; el síndic personer fou Miquel Morillo, adroguer; els diputats del comú van ser: Antoni Bordalva, comerciant; Francesc Blavia, mestre ferrer; Joan Mensa, advocat; i Bonaventura Roca, doctor en medicina; finalment apuntar que l'escrivà i doctor en lleis Francesc Solano i Pallàs fou el secretari. A.M.L. Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida, any 1816, p. 3.

¹¹⁰ OLIVES ROCA, M.: *Historia de Lérida*, manuscrit de 1835, Lligat Pleyan de Porta, I.E.I.; i CASALS, Q.: *Canvi econòmic i social en el pas de l'antic règim a l'estat liberal: Lleida en la primera meitat del segle XIX*, Espai/Temps, núm.38, 1999, p.16; i GANAU, J.: *La idea de ciutat a Lleida*, Pagès editors, Lleida, 1992, p.49.

¹¹¹ A.M.L. Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida, any 1816, p. 38.

¹¹² Op. Cit. any 1817, p. 131.

Com hem vist, la festa tenia un caire religiós i patriòtic. Per coordinar la festa el consistori va reunir-se amb les autoritats eclesiàstiques per tal de demanar-li la seva col·laboració. El bisbe va fer present un ofici en el qual exposava que per la seva part no hi hauria cap inconvenient en que es fessin aquest any com es van realitzar a l'anterior. A més a més va decidir que els col·legials del Seminari Conciliar havien d'acompanyar al clergat a les cerimònies, a les misses i a les altres funcions. Per últim, la Paeria per la seva banda va acordar la creació d'una comissió formada per Antoni de Gomar i Manuel Baltasar de Tàpies a fi d'organitzar aquesta gran festa popular.¹¹³

A principis de l'any 1820, encara no s'havia produït el pronunciament de Riego, el consistori absolutista va assistir com era costum des de 1815 a la festa del 14 de febrer, la qual també va tornar a aplegar tots els veïns entorn de la Catedral Nova per tal de donar gràcies a Déu per la llibertat que gaudien a causa de la passada expulsió dels francesos l'any 1814. El bisbe Renteria, el Degà i tot el Capítol van oficiar la cerimònia.¹¹⁴

A nivell estatal, per l'acció del nou govern liberal, es va afegir també la festivitat que commemorava la celebració del proper aniversari dels afusellaments del 2 de maig de 1808 a Madrid, el que va suposar que, a més de recordar l'alliberament de la ciutat el 14 de febrer de 1814 del domini francès, el consistori lleidatà havia de commemorar també l'aixecament del poble madrileny contra les tropes napoleòniques.¹¹⁵

L'Ajuntament de Lleida va agafar amb il·lusió aquesta nova festivitat i va convocar el bisbe Renteria i el Capítol per tal d'organitzar-la conjuntament. Tot plegat va ser una altra mostra que, al començament del Trienni Liberal, la unió entre el poder municipal i el poder eclesiàstic formalment es mostrava invariable. Una carta dels Pares Franciscans assenyalant que al seu convent se'ls devia els sermons que havien realitzat la passada Quaresma i els del 14 de febrer amb la contestació de la Paeria confirmant el seu pagament reforça aquesta teoria.¹¹⁶ Aquesta festivitat, la del 2 de maig de 1820, també es va celebrar a la Catedral Nova. El seu origen rau en el decret de les Corts del 2 de maig de 1812 en el qual es declarava festa nacional el 2 de maig. Les Corts van pensar que amb aquesta festivitat s'exaltava l'amor de l'Estat vers el seu poble (era un recordatori als màrtirs de la pàtria i de la llibertat nacional, per tant s'havia de perpetuar la seva memòria). A Lleida van assistir tots els membres del Capítol, tot el clergat, els prelats i totes les autoritats civils. Els actes festius van continuar amb el llançament de trets l'artilleria al cel per part dels militars.¹¹⁷

Encara que al Trienni Liberal van conviure les dues festivitats, a l'any 1821, el 14 de febrer continuava sent la festa local més important. Per aquest motiu es realitzava una missa d'acció de gràcies a la Catedral, a les cinc de la tarda, en la qual es cantava un solemne Te Deum i un rosari oral.¹¹⁸

A la Dècada Ominosa va continuar la commemoració de l'alliberament de

¹¹³ Op. Cit. any 1817, p. 267.

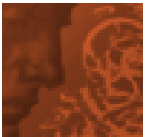
¹¹⁴ Op. Cit. any 1820, p. 7.

¹¹⁵ Op. Cit. any 1820, p.37.

¹¹⁶ Op. Cit. any 1820, p. 52.

¹¹⁷ Institut d'Estudis Ilerdencs. Fons Antic. Dipòsit Antic de l'Hospital de Santa Maria. Correspondència (1820-1822). Cartulari dels oficis passats al senyor Cap superior polític en els anys 1820,1821 i 1822.

¹¹⁸ A.M.L. Petició de la Paeria al Capítol per mantenir la festivitat local del 14 de febrer. Lleida, 8 de febrer de 1821.

Lleida. Als inicis de l'any 1826 un ofici de la Paeria autoritzant va recordar que al 14 de febrer següent s'havia de celebrar com era costum l'acció de gràcies per la recuperació de la llibertat l'any 1814.¹¹⁹ El bisbe Colmenares va acceptar de bon grat oficiar una missa i el cant d'un Te Deum.¹²⁰ Aquesta festivitat, segons les autoritats locals, era un punt d'unió entre els reialistes i els liberals perquè representava la unió del poble lleidatà contra l'exèrcit napoleònic.

A la cúria eclesiàstica, a l'any 1827, preocupava la resistència camperola a efectuar el pagament del delme, el qual va iniciar-se des de la Guerra del Francès i es va agreujar considerablement al període liberal. Per aquest motiu el bisbe Colmenares va aprofitar la festivitat del 14 de febrer de l'any 1827 per publicar una pastoral dedicada a eradicar el frau i augmentar la percepció dels delmes.¹²¹

A l'any 1828, poc abans de la visita de Ferran VII, es van produir diversos contactes entre la Paeria, el bisbe i el Capítol per subvencionar conjuntament la reposició de l'empedrat dels carrers de la ciutat ja que van decidir que a més a més del carrer de la Palma feia falta una millora del paviment en la resta de les vies de comunicació principals. També van aprofitar per organitzar conjuntament la festa del 14 de febrer.¹²²

6. Les exposicions iconogràfiques, artístiques, historiogràfiques i documentals

6.1. "Exposición histórica de la Guerra de Independencia en Lerida (1808-1814)"

La secció d'investigacions històriques de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, amb el suport del Consell Superior d'Investigacions Científiques i el patronat d'estudis i investigacions locals "José María Cuadrado" van organitzar a l'any 1947 aquesta Exposició històrica entorn de la Guerra del Francès a Lleida. La selecció i l'organització dels materials va estar a càrrec de Josep Sol Ballespí i Josep A. Tarragó Pleyán. Mentre que també van col·laborar i van assessorar l'exposició Lluís Abadal Corominas, José María Álvarez Pallás, Andrés Imbernón Vila, Fernando Colás Mateu i Antonio Hernández Palmés. Finalment destacar a Maria Sol i Josefa Tous Cabasés per la seva tasca de catalogació.¹²³

La exposició històrica de la Guerra del Francès a Lleida va comptar amb la següent junta d'honor:

Quadre I

Individu	Càrrec
----------	--------

¹¹⁹ Arxiu Capitular de Lleida, endavant A.C.L., Actes Capitulars, Prestatgeria nº7, AC 0137 (1826-1833), 10 de gener de 1826, p. 6.

¹²⁰ A.C.L., actes capitulars, Capsa 136, anys 1826-1833, 20 de gener de 1826, p. 199.

¹²¹ Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons Antic, Llegat Areny. Església Catòlica. Diòcesi de Lleida. Bisbe (1824-1832. Colmenares). Carta pastoral del Ilustrísimo Señor D. F. Pablo Colmenares, Obispo de Lérida, y ex-general de la religión de San Benito. Sobre la paga de diezmos. Lérida: por Bonaventura Corominas, impresor y librero. Lleida, Palau Episcopal, 14 de febrer de 1827.

¹²² A.M.L. Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida, 12 de febrer de 1828, p. 35.

¹²³ "Exposición histórica de la Guerra de Independencia en Lerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947.

José Carrera Cejudo	Governador civil de la Província de Lleida
Amadeo Colom Freixa	Vicari capítular de la Diòcesi
Martín Rodríguez Suárez	President de l'Audiència
Carmelo Fenech Muñoz	Delegat d'hisendat
Víctor Hellín Sol	Batlle
José Oagés Costart	President de la Diputació de Lleida

Font: Elaboració pròpia a partir de "Exposició històrica de la Guerra de Independència en Lerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947, p. 9.

La exposició històrica de la Guerra del Francès a Lleida va comptar amb la següent comissió organitzadora (tots eren membres consellers de l'I.E.I.):

Quadre II

Lluís Abadal Corominas	José Maria Alvarez Pallás
Fernando Colás Mateu	Antonio Hernández Palmés
Luis Hernández Palmés	Josep Sol Ballespí
Fray Pedro Sanahuja	Josep A. Tarragó Pleyán
Andrés Imbernón Vila	

Font: Elaboració pròpia a partir de "Exposició històrica de la Guerra de Independència en Lerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947, p. 9.

Els organismes i entitats col·laboradores van ser: l'Ajuntament de Lleida (Arxiu històric), la Diputació provincial de Barcelona (Biblioteca Central) i la Diputació provincial de Lleida (col·lecció pictòrica).

El material es va ordenar vers els següents grups:

Quadre III

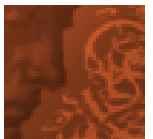
Secció I	Lleida. A començaments del segle XIX (abans de 1808)
Secció II	Proclamació del crit d'Independència i època patriòtica (1808-1810)
Secció III	L'inici del setge de Lleida i batalla de Margalef (1810, abril-maig)
Secció IV	Armes de l'època
Secció V	Assalt i rendició de la Plaça de Lleida als francesos (1810, maig)
Secció VI	Uniformes de les unitats espanyoles que van defensar la ciutat
Secció VII	Dominació Napoleònica (1810-1814)
Secció VIII	L'alliberament de Lleida (1814, febrer)
Secció IX	Bibliografia de la Guerra de la Independència a Lleida

Font: Elaboració pròpia a partir de "Exposició històrica de la Guerra de Independència en Lerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947, p. 8.

Pel que fa a la secció I podem destacar:

Quadre IV

1	Família de Carles IV
2	Mapa de Catalunya, amb la seva divisió per corregiments (XVIII)
3	Retrat de Napoleó, vestit amb uniforme de caçadors de la Guàrdia. Grabat de Delaroche
4	Rajoles amb individus locals de l'època
5	Plats de l'època
6	Retrat de Godoy. Gravat de l'època
7	Lleida. Vista de la població a començaments del segle XIX. Gravat de Bacler

	d'Albe
8	Plànol de Lleida cap a 1806. Gravat de Ligier, de l'obra de Laborde
9	Vista general de Lleida. Gravat de Ligier, de l'obra de Laborde
10	Porta de Boters, Lleida, cap al 1806. Gravat de Ligier, de l'obra de Laborde
11	Plànol geomètric de la porta de Boters, cap al 1806. Gravat de Ligier, de l'obra de Laborde
12	La Plaça de Sant Joan a començaments del segle XIX. Aquarel·la original de Miquel Roig Nadal

Font: Elaboració pròpia a partir de "Exposició històrica de la Guerra de Independència en Llerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947, pp. 11-12.

Quan a la secció II podem destacar:

Quadre V

13	"Lo sagrament dels lleidatans". Gravat de Serra Pausas, representa la constitució de la primera Junta de Defensa de Catalunya, Lleida, 2 de juny de 1808
14	Retrat del bisbe Jerónimo Maria de Torres, primer president de la Junta de Defensa del Principat de Catalunya
17	Napoleó I. Caricatura amb inscripcions ofensives. Gravat a color de l'època
18	"D. Joan Baiget", comandant dels miquelets de Lleida, vencedor del Bruc. Gravat de Serra Pausas
19	Ferran VII, el monarca desitjat. Reproducció d'una pintura de l'època
20	"Victoria dels somatens al Bruch". Reproducció fotogràfica d'un gravat de l'època
22	"Batalla del Bruch". Il·lustració d'una obra històrica
24	Prensa patriòtica lleidatana. "Diario de la ciudad de Lérida"
27	Gravats al boj de la impremta de la vídua Escuder, regentada per Bonaventura Corominas, que van servir per als impresos de l'època patriòtica
28	Duros de la Guerra del Francès encunyats a Lleida
30	Imprès. Ordre de la Junta Suprema, per a la formació d'un exèrcit de 40.000 homes. 20 de juny del 1808

Font: Elaboració pròpia a partir de "Exposició històrica de la Guerra de Independència en Llerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947, pp. 12-17.

De la secció III podem destacar:

Quadre VI

44	El Mariscal Suchet, cap de l'Exèrcit de l'Aragó, qui va assetjar i conquerir Lleida. Gravat de H. Vernet
46	El General Enrique O'Donell, cap de les tropes espanyoles que van acudir en suport de Lleida, sent derrotat a Margalef. Gravat de l'època
47	Planta del setge de Lleida (abril-maig 1808). Estudi realitzat per Andrés Ymburnón Vila
49	Plànol de la batalla de Margalef. Gravat francès de l'Estat Major General

Font: Elaboració pròpia a partir de "Exposició històrica de la Guerra de Independència en Llerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947, pp. 17-18.

De la secció IV podem destacar:

Quadre VII

50	Armes de l'època procedents de Lleida
----	---------------------------------------

54	Canons de l'època procedents de Lleida
55	Tambor de l'època

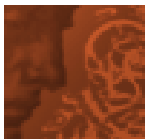
Font: Elaboració pròpia a partir de "Exposició històrica de la Guerra de Independència en Lerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947, pp. 18-19.

De la secció V podem destacar:

Quadre VIII

57	Gravat del siege de Lleida. Dessine par L. Massard
60	El General, Saint-Cyr, cap de l'Estat Major de l'exèrcit francès, assetjador de Lleida. Fotografia d'un retrat de l'època
61	El General, Bugeaut, cap d'una de les divisions que van assetjar Lleida. Gravat de A. René
64	Granades disparades sobre el castell de Lleida durant el setge del 1810
65	Balins de l'època localitzats a Lleida
68	Prise de Lleida. Gravat de France Militaire
69	Autògraf de Jaime García Conde, General comandant militar de Lleida
70	L'entrada dels francesos a Lleida. Reproducció fotogràfica d'una obra de Robreño
72	Els lleidatans, obrint-se pas a la baioneta als carrers de Lleida. Reproducció fotogràfica d'un quadre de F. Mota
74	Torre de Don Juan del Rey, al Secà de Sant Pere, a on es va signar la capitulació de la ciutat.
75	El Papa, Pius IX, a la seva joventut va entrar a Lleida amb els franceses en qualitat d'oficial. Reproducció fotogràfica d'una pintura de l'època
77	Imatge de Nostra Senyora, venerada al carrer Major, especialment durant el setge de 1810

Font: Elaboració pròpia a partir de "Exposició històrica de la Guerra de Independència en Lerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947, pp. 19-23.

71

De la secció VII podem destacar:

Quadre IX

100	Plànol de Lleida i les seves fortificacions a l'any 1812
101	Autògraf del Baró d'Henriot, governador militar de Lleida
102	Napoleó I. Emperador dels francesos. Reproducció fotogràfica
103	José Bonaparte, rei d'Espanya. Còpia litogràfica d'una pintura de Blaugier
104	Henriot, governador militar de Lleida. Dibuix de l'època
107	Monedes en curs a Lleida durant la dominació napoleònica
115	Fulletó. Carta sobre el jurament de fidelitat a Napoleó escrita pels eclesiàstics de Catalunya per Juan Prim, rector de Fondarella i Sidamunt
120	Fulletó. Calendari per al Principat català de l'any 1813
121	Fulletó. "Instrucción pastoral de los ilustrísimos señores obispos de Lérida, Tortosa, Barcelona, Urgel, Teruel y Pamplona al clero y pueblo de sus diócesis. Mallorca, 1813.

Font: Elaboració pròpia a partir de "Exposició històrica de la Guerra de Independència en Lerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947, pp. 24-30.

De la secció VIII podem destacar:

Quadre X

128	Gravat. Le Gn. Lamarque, governador militar francès de Lleida al 1813-1814
129	Gravat. El Baró d'Eroles, alliberador de la ciutat de Lleida
130	Gravat. Juan Van Halen, qui amb el Baró d'Eroles, van alliberar Lleida
132	Manuscrit. Comunicat oficial de la reconquesta de Lleida, Montso i Mequinença. Escrit pel Baró d'Eroles

Font: Elaboració pròpia a partir de "Exposició històrica de la Guerra de Independència en Lerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947, pp. 30-31.

Finalment cal fer referència al saló vestíbul de l'entrada de l'exposició perquè va estar adornat amb pintures referents a la Guerra del Francès procedents de la col·lecció pictòrica de la Diputació provincial de Lleida:

Quadre XI

155	Villegas Brieva, M. "La retirada de Vitoria". Pintura a l'oli
156	Villegas Brieva, M. "Escena de Guerra". Pintura a l'oli
157	Villegas Brieva, M. "Defensa de un púlpito por los españoles". Pintura a l'oli

Font: Elaboració pròpia a partir de "Exposició històrica de la Guerra de Independència en Lerida (1808-1814)", Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons antic, Lleida, 1947, p. 37.

6.2. "II Congreso histórico internacional de la Guerra de la Independencia y su epoca"

L'Institut d'Estudis Ilerdencs també va commemorar la Guerra del Francès al "II Congreso histórico internacional de la Guerra de la Independencia y su epoca. Catalogo de la exposición historiografica. Zaragoza, 30 de mayo- 4 abril del 1959. Institución Fernando el Católico".¹²⁴

La filial de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida va realitzar una nova aportació a l'estudi de la Guerra del Francès:

Quadre XII

Número	Descripció
283	11 documentos del archivo de Verdú relacionados con la Guerra de la Independencia
284	Dos duros de plata acuñados en Lérida durante la Guerra de la Independencia (propiedad del gabinete numismático de Lérida)
285	Grabado francés "Sitio de Lérida" (propiedad Excmo. Ayuntamiento de la ciudad de Lérida)
286	Grabado plano francés de las oraciones en el Sitio de Lérida en el año 1810
287	Lote de 9 libros y folletos sobre la Guerra de la Independencia
288	Pintura representando una escena de la Guerra de la Independencia en las comarcas de Lérida (autor Villegas Briebea)
289	Dos grabados al boj de época
290	Seis impresos antiguos de la Guerra de la Independencia

Font: Elaboració pròpia a partir de "II Congreso histórico internacional de la Guerra de la Independencia y su epoca. Catalogo de la exposición historiografica. Zaragoza, 30 de mayo- 4 abril del 1959. Institución Fernando el Católico". Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons Antic, p. 28.

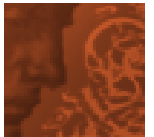
¹²⁴ "II Congreso histórico internacional de la Guerra de la Independencia y su epoca. Catalogo de la exposición historiografica. Zaragoza, 30 de mayo- 4 abril del 1959. Institución Fernando el Católico". Institut d'Estudis Ilerdencs, Fons Antic.

7. Conclusions

Lleida va ser la primera ciutat catalana al 1808 que es va organitzar contra l'exèrcit d'ocupació francès ja que va formar la primera junta, encapçalada pel bisbe Torres. Aquesta oposició i resistència contra les tropes franceses va ser fruit d'aquest sentiment antifrancès. Davant del buit de poder va sorgir una nova organització política, la Junta, que va establir els criteris bàsics per administrar els recursos existents per lluitar contra l'invasor. A iniciativa de la ciutat de Lleida es va organitzar el 18 de juny del 1808 la Junta Superior de Catalunya, amb seu a la capital de Ponent. La Junta neix amb la voluntat d'administrar els recursos nacionals per tal d'intentar resistir a l'avanç francès.

El Motí del femeret, gener del 1809, va donar el protagonisme principal, per primera vegada, a les classes populars (el botxí de la ciutat va ser el cabdill principal) tot i que posteriorment l'elit social lleidatana va reconduir el procés històric per mitjà d'una contrarevolució que no va poder fer front a la invasió de l'exèrcit francès.

A partir d'aquest moment la ciutat només es va centrar en articular un pla de defensa que intentés repel·lir un cada vegada més pròxim atac gal. Per aquest motiu es van intensificar els esforços per millorar les muralles i els baluards defensius amb els quals comptava Lleida. Es va aplicar una autarquia econòmica i una militarització social creixent. Encara que es va contemplar amb impotència com l'exèrcit del general francès Suchet després de conquerir les poblacions properes va assetjar la ciutat al mes d'abril del 1810. El setge de Lleida va durar un mes en el qual s'intentà combatre amb clara inferioritat vers l'enemic exterior i sense cap ajuda externa, el que va propiciar la derrota, no només de l'exèrcit, sinó de tota la població civil ja que aquesta va utilitzar totes les armes possibles que tenia al seu abast. Davant la nefasta direcció del general espanyol Garcia Conde, no va ser saber aïllar la defensa del Castell de la resta de la ciutat, a més de fugir despavorit, va sobresortir l'heroica lluita del poble lleidatà, capaç de vessar la darrera gota de sang del seu cos per tal d'evitar una ocupació forana. El saqueig francès va ser terrible, font de misèria i fam posterior.

73

Fruit de la forta resistència del poble menut lleidatà la conquesta de la ciutat a l'any 1810 va comportar l'aplicació d'una política repressiva brutal contra els sectors civils dirigida pel governador militar francès Henriot, qui va atacar durament als sectors socials contraris a l'ocupació napoleònica. Sobretot a l'estament eclesiàstic que havia protagonitzat una campanya propagandística antifrancesa per defensar tan els seus valors religiosos i morals com els seus interessos econòmics i polítics. A més l'intent de derrotar a les tropes franceses que controlaven la ciutat va comportar encara més dolor i destrucció, va ser la voladura del polvorí de la Suda (1812), un trist episodi per a la història lleidatana que va generar l'aniquilació d'un centenar d'habitatges.

A mitjans del 1812 va arribar Alban Villeneuve. De qui cal destacar la seva memòria estadística. Aquest treball, el feu d'una manera minuciosa i exhaustiva. Analitzà la situació de la població, del camp, del comerç, la religió etc. i arribà a una conclusió molt important: hi havia possibilitats de convertir la zona en una àrea pròspera i rica, per a la qual cosa preparà dos plans: un, a curt termini, i l'altre, a llarg termini.

Les conseqüències del conflicte bèl·lic van ser molt negatives pel poble lleidatà.

Primer de tot, dins de l'àmbit demogràfic va patir una forta crisi a causa de les múltiples morts i ferits, del dèficit en la taxa de natalitat i en la de nupcialitat; i, per últim, a causa de l'exili propiciat tant per l'assalt francès com pel retorn de l'absolutisme. En segon lloc hi hagué un abandonament de l'agricultura, sens dubte, era l'element clau en el qual residia la força de la ciutat de Lleida, propiciat per la falta de bestiar i dels braços necessaris per conrear-la, a més a més cal afegir-hi l'ensorrament del comerç, sobretot, a l'interior i, l'existència d'un fort contraban que agreujava l'alt nivell de necessitats bàsiques que patien amplis sectors socials. Tot plegat va generar molta fam i pobresa tant a Lleida com en els seus voltants.

Per últim, la Guerra del Francès va causar un impacte molt gran en la memòria col·lectiva dels habitants de la ciutat de Lleida. En acció de gràcies per l'alliberament de la ciutat, l'Ajuntament decidia, el 23 de febrer de 1814, que la data del 14 de febrer, d'acord amb el bisbe i el capítol de la Catedral, fos perpètuament un dia festiu. Era la festivitat local més important en aquesta època. Quedava suspès tot treball corporal, a més es portava a terme una solemne missa a l'Església Catedral al matí per donar les gràcies a Déu i seguidament s'oficiava i es cantava un Te Deum. A les cinc de la tarda tenia lloc un rosari cantat com a obsequi a la Verge Nostra Senyora agraint-li la llibertat. Tot seguit es procedia a una festa popular, amb ball inclòs, a la plaça Major (Sant Joan).

Des del primer moment va suscitar un fort interès històric, com es va demostrar amb la publicació d'un estudi del setge de l'any 1810 per part d'Anastasi Pinos a l'any 1814, moment immediatament posterior a la reconquesta. Tot i que la primera obra de síntesi general, escrita per Rafael Gras Esteve, va editar-se a finals del segle XIX (1899). Després d'un llarg parèntesi sense cap obra, a la postguerra franquista (1947), amb l'exaltació del nacionalisme espanyol fruit de la victòria feixista, es va produir un nou impuls de la investigació històrica entorn de la Guerra de la Independència. Cal destacar la "Aportación al estudio de la Guerra de Independencia en Lerida".

Al mateix 1947 la secció d'investigacions històriques de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, amb el suport del Consell Superior d'Investigacions Científiques i el patronat d'estudis i investigacions locals "José María Cuadrado" van organitzar una "Exposición histórica de la Guerra de Independencia en Lérida (1808-1814)". El material (documental, bibliogràfic, pictòric...) es va ordenar vers els següents grups: I) Lleida. A començaments del segle XIX (abans de 1808); II) Proclamació del crit d'Independència i època patriòtica (1808-1810); III) L'inici del setge de Lleida i batalla de Margalef (1810, abril-maig); IV) Armes de l'època; V) Assalt i rendició de la Plaça de Lleida als francesos (1810, maig); VI) Uniformes de les unitats espanyoles que van defensar la ciutat; VII) Dominació Napoleònica (1810-1814); VIII) L'alliberament de Lleida (1814, febrer); i IX) Bibliografia de la Guerra de la Independència a Lleida.

Finalment, destacar l'impremta de la Guerra del Francès a l'urbanisme lleidatà mitjançant la dedicatòria dels següents carrers: Bisbe Torres; Joan Baget; Baró d'Eroles; Independència; Llibertat; Rafael Gras i d'Esteva; Bruc i Timbalers. Referents a personatges il·lustres, mites, símbols, historiadors del conflicte o dedicades al topònim lligat a la primera victòria al camp de batalla.